

BİR DE BURADAN BAK

Cinsiyet Eşitsizliği Bir “Kadın Sorunu” Değil,
Toplumun Sorunudur

SERPİL SANCAR
SELMA ACUNER
İLKNUR ÜSTÜN
AKSU BORA
LARA ROMANİUC

BİR DE BURADAN BAK
Cinsiyet Eşitsizliği Bir “Kadın Sorunu” Değil,
Toplumun Sorunudur
Serpil SANCAR, Selma ACUNER, İlknur ÜSTÜN,
Aksu BORA, Lara ROMANİUC

Yarın için Bugünden Kampanyası Eğitim Dizisi 4

Bu kampanya, Ka-Der Ankara Şubesi,
Yerel Siyaset Çalışma Grubu tarafından yürütülmektedir.

Adres: Çevre Sokak 29/2 Çankaya Ankara
Telefon: (312) 467 88 16
Faks: (312) 427 39 79
E posta: kader_ankara@yahoo.com

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ve Birleşmiş Milletler Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması
ve Geliştirilmesi Ortak Programı tarafından desteklenmiştir
Supported by UNDP
and United Nations Joint Programme on Promoting
and Protecting Women and Girls' Human Rights.

1. Baskı, Ankara, Haziran 2006
Kapak ve Sayfa Düzeni: Tennur Baş
Baskı: Yalçın Matbaacılık Ltd. Şti. Ankara
ISBN 975-6487-08-9

BİR DE BURADAN BAK

Cinsiyet Eşitsizliği Bir “Kadın Sorunu” Değil,
Toplumun Sorunudur

SERPİL SANCAR
SELMA ACUNER
İLKNUR ÜSTÜN
AKSU BORA
LARA ROMANİUC

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Toplumsal Cinsiyet	11
Kişisel niteliklerden toplumsal ilişkilere	12
Cinsiyete dayalı iş bölümü	14
Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Plan, Program ve Proje Hedefleri ile Kaynaştırılması	19
Pratik ihtiyaçlar, stratejik ihtiyaçlar	21
Eşitlik ve Eşitlik Fikrinin Gelişmesi	24
Sorunun kavranışında değişim	27
Yürüttüğümüz Projelerde Cinsiyet Eşitliği Hedefini Gözetmek İçin Neler Yapmalıyız?	31
Mantıksal Çerçeve Yaklaşımının Aşamaları: Durum Analizi	33
Sorun Analizi	33
Sorun Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	35
Paydaş Analizi	36
Paydaş Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	38
Strateji Analizi	39
Strateji Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	42
Hedef Analizi	43
Hedef Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	43

Mantıksal Çerçeve Yaklaşımının Aşamaları: Planlama	44
Faaliyetlerin Planlanması	44
Faaliyetlerin Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	46
Sonuçların/Çıktıların Planlanması	48
Çıktıların Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	49
Risklerin ve Varsayımların Planlanması	49
Risklerin Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	50
Doğrulanabilir Göstergeler	51
Doğrulanabilir Göstergelerin Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	52
Mantıksal Çerçeve Tablosu	53
Mantıksal Çerçeve Tablosunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	57
Toplumsal Cinsiyet Haritalama Çalışması	60
Rakamlarla Kadınların Durumu	63
Nüfus ve Demografi	63
Sağlık	64
Şiddet	66
İşgücüne Katılım	66
Eğitim	69
Siyaset	72
Kaynakça	77

ÖNSÖZ

“Kadın sorunları” diye isimlendirilen alan, asıl olarak “kadınların sorunları” olarak görülür ve başka toplumsal sorunlarla, toplumun başka bileşenleriyle ilişkisi genellikle gözden kaçırılır. Böylece, bu geniş sorun alanı, üstesinden gelinmek üzere kadınlara devredilir. Öyle ya, kendi sorunlarını çözsünler!

Aynı zamanda, “kadın sorunları”, aile içi şiddet, kadınların eğitim haklarından yararlanamamaları, siyasal katılımlarının düşük oluşu gibi birkaç temel nokta etrafında tanımlanır. Örneğin bir kentin ulaşım sisteminin yetersizliği bir “kadın sorunu” değildir; oysa biliriz ki, kadınlar arasında otomobil sahipliği son derece düşüktür, ucuz kamusal ulaşımın sağlanamadığı yerleşim yerlerinde kadınlar bir kez daha mahallelerine hapsolacaklardır.

Kamusal hizmetlerin ve kalkınma projelerinin, hedef ve tanımları ne olursa olsun, cinsiyete duyarlı olması, bu iki nedenden dolayı zorunludur:

I, “Kadın sorunları”, kadınların değil, tüm toplumun sorunudur! Yani, nasıl bebek ölümlerinin azaltılması yalnızca annelerin ya da ailelerin değil bütün toplumun hedefi olarak tanımlanıyor ve bu doğrultuda kamusal politikalar uygulanıyorsa, aile içi şiddetin ortadan kaldırılması da, yalnızca şiddet mağdurlarını değil, hepimizi ilgilendirir. Bu yüzden, “kamu” dediğimiz ortaklık, kamu yöneticileri, yerel yöneticiler, sivil toplum kuruluşları..., bu sorunun tarafı olmakla yükümlüdür.

2. Kamusal hizmetler, ister hükümet kuruluşları, ister yerel yönetimler, ister özel girişimciler tarafından veriliyor olsun, “herkes”e yöneliktir. Örneğin, bir market sahibi “ben Konyalıları ekmek satmıyorum” diyemez, derse bu bir suç olur. Bunun gibi, kamusal hizmetler de, herkesin yararlanabileceği biçimde tasarlanmalı ve yürütülmelidir. Kamusal hizmetler, herkese açıktır, ama bazılarını daha açıktır: İmar Planında yeşil alan görülen yeri futbol sahası da yapabilirsiniz, çocuk parkı da. Yararlanıcılarınız, tercihinize bağlı olarak değişecektir. Yahut, kültürel etkinliklerinizi merkezde de yapabilirsiniz, mahallelerde de. Her iki durumda, bu etkinliklerin katılımcıları tamamen farklı olacaktır.

Elinizdeki kitapçık, kamusal hizmetler ve kalkınma projelerinde, hizmetin tanımı ya da projenin hedefi ne olursa olsun, cinsiyete duyarlı olmanın gereğini ve yolunu hatırlatmayı amaçlıyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından desteklenen kalkınma projelerinin hazırlayıcıları ve yürütücüleri için tasarlandı; onlarla yürütülen eğitimler sırasında geliştirildi. Bu kitapçığın her türlü kamusal hizmet yürütücüsü ve karar vericiler için de yararlı olacağını umuyoruz.

Yine umuyoruz ki, kadınların ikincilleştirilmelerinin toplumsal kalkınma ve demokrasi açısından nasıl büyük bir engel olduğunun görülmesine bir katkımız olur. Bu sorunun çözümünün belirsiz bir geleceğe ertelenmesi yahut kadınlara ve kadın örgütlerine devredilmesi yerine, Yarın İçin Bugünden, adım adım, çözümler geliştirebiliriz.

TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet, her birimizin bu dünyaya gelirken yanımızda getirdiğimiz özelliklerimizden biridir: kız ya da oğlan bebekler olarak doğarız. Bu nedenle de cinsiyet özelliklerini biyolojik birer nitelik olarak kabul ederiz. Yani “doğal”. Toplumda, aile içinde, kişisel ilişkilerde, kadın ve erkeklerden beklentilerimiz farklıdır, bu farklılığı da “doğal” karşılarız.

Peki nedir bu “**cinsiyet özellikleri**” dediğimiz şey?

Cinsiyet Özellikleri

Kadın	Erkek
Doğurabilir	Zihinsel yaratıcılığı yüksektir
Sevecen ve fedakârdır	Sorumluluk duygusu güçlüdür
Sessizdir	Yönetmeyi bilir
Ayrıntıcıdır	Soyut düşünme yeteneği gelişkindir
Duygusaldır	Rasyoneldir
Tek eşliliğe yatkındır	“Bir çiçekle bahar olmaz” der
Dikkati insanlar ve ilişkilere yöneliktir	Duygular ve ilişkilere çok teknolojiye ve nesnelere ilgi duyar
Dedikoducudur	Saldırgandır

Bunlardan hangilerinin “biyolojik” olduğunu düşünüyorsunuz? Hangileri içine doğduğumuz kültürün bize öğrettiği nitelikler?

Dünyaya birbirinden çok farklı olmayan bebekler olarak geliyoruz sonra kadın ve erkek olmayı öğreniyoruz. Daha doğumumuzdan önce başlayan bir süreç bu. Kız ve erkek bebeklere konan isimleri düşünün: Ceren/Aslan gibi, Gül/Çınar gibi... Bu isimler, onlardan beklentilerimizi de gösteriyor. Kızımızın ceylan gibi zarif ve güzel, oğlumuzun ise aslan gibi güçlü ve yırtıcı olmasını istiyoruz belli ki! Bu isimler, aynı zamanda, içinde yaşadığımız kültürde kadınlık ve erkeklığe ilişkin değer yargılarıyla bağlantılı.

Kadınlık ve erkeklığın kültürel olarak kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu söylemek, onları biyolojik özelliklerden daha az “gerçek” yapmaz. Kişisel olarak hoşlanmasak ve benimsemesek bile, cinsiyetin bu şekilde kurulması, bizim benliklerimizin kuruluşunun da bir parçası olur, bizim nasıl insanlar olduğumuzu, neleri yaptığımızı, neleri hayal ettiğimizi, nelerden vazgeçtiğimizi belirler.

Kadınlık ve erkeklik kalıpları, bizi basitçe birbirimizden farklılaştırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal kaynaklara erişimimizi de büyük ölçüde etkiler. Yani, kaynakların bölüşümünde cinsiyet, önemli bir faktördür. Bu faktörün etkisini rakamlarda açık biçimde görürüz. Yani, “kadın sorunları”, yalnızca değerler ve “ideoloji” değil, bütün bir toplumsal örgütlenme ve bölüşüm ile de ilişkili bir alandır. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın “maddi” boyutunu ekteki “Türkiye’de Kadınların Durumu” bölümünde gösterdik.

Kişisel Niteliklerden Toplumsal İlişkilere

Cinsiyetten ve cinsiyet ilişkilerinden söz edildiğinde, genellikle kadınlar ve “kadın sorunları” aklımıza gelir. Böyle olması anlaşılır, çünkü cinsiyetin toplumsal ve politik bir olgu olarak kavranması, ancak kadınların uzun mücadeleleri sonucu mümkün olabilmiştir. Siyasal

ve sosyal haklarını talep eden kadınlar, cinsiyete dayalı ayrımcılığı görmezden gelinemeyecek kadar açık ve güçlü bir biçimde ortaya koyduklarında, toplumsal, ekonomik, siyasal ilişkilerin nasıl aynı zamanda cinsiyet ilişkileri olarak da anlaşılabilceğini gösterdiler.

Ancak, cinsiyet ilişkileri yalnızca “kadın sorunları” denilen sorunlardan ibaret olmadığı gibi, “kadın sorunları” olarak görülen sorunlar da aslında yalnızca kadınların sorunları değildir.

Toplumunu çeşitli boyutlarıyla, çeşitli düzeylerde anlamaya çalışabiliriz. Bir açıdan baktığımızda, kapitalist bir toplum görürüz ve üretim ilişkilerinden, sınıflardan, üretim tarzından söz ederiz. Bir başka düzeyde, modern bir toplum vardır karşımızda, ulus devleti, yaygın bir medya ağını, siyasal temsil sorunlarını... görürüz. Aynı topluma farklı perspektiflerden ve farklı kavramsal araçlarla bakmanın sonucudur bu. “Kadın sorunları” da bu perspektiflerin her birine pekala eklenilebilir. Kadınların sömürülmesinden, geleneksel toplumun kadınları nasıl ezdiğinden söz etmek mümkündür.

Bir başka düzeyde ise, tıpkı kapitalizmden ya da modernlikten söz ettiğimizde yaptığımız gibi, toplumun bütünü kavrayan bir perspektif önerip cinsiyet ilişkileri sisteminden söz edebiliriz. Üretim ilişkilerinin nasıl aynı zamanda cinsiyet ilişkileri olduğundan, modern toplumun kurulmasında çekirdek aile idealinin ve “yeni kadın”ın kilit rolünden söz etmeye başlayabildiğimiz yer, işte burasıdır.

Bu açıdan bakıldığında, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda cinsiyetin (hem roller hem de cinsiyetlere yüklenen anlamlar anlamında cinsiyetin) toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde ve toplumsal hiyerarşilerin kurulmasında nasıl belirleyici bir faktör olduğunu görmemiz mümkün olur. Böylece, cinsiyet ilişkilerinin yalnızca kadınları değil, toplumun her üyesini yakından ilgilendiren, etkileyen ilişkiler olduğunu fark edebiliriz. Fark edeceğimiz bir başka şey,

cinsiyetin yalnızca “özel alan” denilen kişisel ilişkiler- aile ilişkile- ri içinde değil, “kamusal” dediğimiz alanda, yani siyaset, ekonomi, bilim üretimi gibi alanlarda da önemli bir faktör olarak hesaba ka- tılmasının önemidir.

Cinsiyete Dayalı İş Bölümü: Kadınlar Ne Yapar, Erkekler Ne Yapar

KADIN

Çalışır

Kadınların birincil çalışma alanları, evdir. Ev işi, maddi karşılığı, mesai saati, sigortası ve emekliliği olmayan bir çalışmadır. Yapıldığında değil de yapılmadığında fark edilir- bu bakımdan da “görünmeyen” bir emektir.

Kadınların evde yaptıkları iş, günde 18 saatlik bir çalışma anlamına bile gelse, “sevgi emeği” olarak görülür ve kadınlığın doğal bir parçası gibi algılanır.

Ev işi, pek çok farklı yeteneğin ve çalışma türünün, bir arada devreye sokulduğu bir alandır. Kocaların ve çocukların bakımı sadece üstlerini temiz tutup yemeklerini hazırlamakla bitmez, moral bozukluklarına, ergenlik krizlerine, başarısızlık korkularına çare aramaya kadar uzanır.

ERKEK

Çalışır

Erkeklerin çalışma alanları, evin dışıdır. Genellikle ücret karşılığı çalışırlar. Ekonomik krizlere bağlı olarak çalışma koşulları ağırlaşsa bile, sigorta ve emeklilik hakları vardır. Ayrıca, “çalışan bir insan” olarak toplumsal statü de kazanırlar. Bu statü, erkeklerin aile içindeki konumlarını da pekiştirir ancak aynı zamanda büyük bir risk de taşır: erkeklik evin geçindirilme sorumluluğu ile tanımlandığı sürece, işsizlik yalnızca yoksullaşma değil, erkekler açısından kimlik kaybı ve buna bağlı güçsüzlüşme anlamına da gelir.

Çalışır

Kadınlar işgücü piyasasında da çalışırlar. Tarımsal işgücüne büyük bir katkıları vardır- dünya gıda üretiminin yüzde yetmişini gerçekleştirirler mesela.

Sorunsuz ve ucuz bir işgücü kaynağıdır. Genç kızlar “çeyiz parası”, kadınlar “Pazar parası” için çalışırlar. Ne de olsa evi geçindirmek onların sorumluluğunda değildir! Bu nedenle, kadınlara erkeklerden daha düşük ücret verilmesi, meşru görülür.

Kadınlar, kayıt dışı ekonominin de belkemiğidirler. Günde on-on iki saat halı dokurlar, örgü örerler, oyuncak parçalarını birbirine eklerler, deri dikerler, bilgisayar çipleri üretirler, televizyon tüpleri takarlar... Ama işgücü anketlerinde “ev hanımı” olarak görülürler.

Çalışır

Kadınlar, sosyal hizmet uzmanları ve hemşirelerdir. Ailedeki özürü ve yaşlılara, hastalara onlar bakarlar. Bunu yaparken genellikle destek görmezler ama yapmadıklarında “kadınlıktan uzak” olmakla suçlanırlar.

İlişkiler kurar

Erkekler, toplumsal hayata katılmak için çeşitli kanallara sahiptir. Bu kanalların başında, çalışmak gelir. Erkekler, işçi, memur ya da esnaf olarak, toplumun üretici emeğinin bir parçasıdır ve bu, onlara toplumsal bir kimlik sağlar. Bu kimliğin bir parçası olarak sendika, meslek örgütü ya da odası türünden örgütlere katılırlar.

Kahvehaneler ve stadyumlar, erkeklerin kendi aralarındaki toplumsallaşmanın mekanlarıdır. Buralarda memleket meselelerinden iş olanaklarına, futbolcu transferlerinden geçim sıkıntılarına kadar, çeşitli konularda konuşurlar, rahatlarlar, arkadaşlıklar kurarlar.

Siyasetle uğraşır

Türkiye’de siyasal örgütlerin tamamında erkekler yer alırlar. Merkezi ve yerel siyasetin aktörleri onlardır. Belediye meclislerinden parlamento, parti delegeliğine kadar, her aşamada erkekleri görebilirsiniz (siyasal katılımın cinsiyet dağılımına ilişkin rakamları

Çalışır

Kadınlar, halkla ilişkiler uzmanıdır. Konu komşuyla, akrabalarla görüşmeleri, ilişkileri ayarlar, evlilikleri düzenler. Yıldönümlerini hatırlar, hediyeleri düşünürler.

Çalışır

Kadınlar diplomattırlar. Kendi aileleri ve kocalarının ailesi arasındaki ilişkileri ustalıkla yürütmek zorundadırlar. Kim ne sıklıkla ziyaret edilecek? Kime ne kadar hizmet edilecek? Hangi konuları öteki taraf bilmesi daha iyi olur? Hangi selamlar iletilecek, hangi haberler iletilemeyecek?

Çalışır

Kadınlar piyasa araştırmacılarıdır. Neyi nerden almalı? Ucuzluk ne zaman? Hangi gün pazara gitmeli?

ekteki “Türkiye’de Kadınların Durumu” bölümünde bulabilirsiniz.) Böyle bir faaliyet alanı, erkeklerin hem maddi kazançlar sağlamalarını hem de güçlenmelerini sağlar.

Karar verir

Yalnızca “siyasal” diyebileceklerimiz değil, gündelik yaşamımızı etkileyen pek çok konuda da erkekler karar verirler: Aile bireyleri hangi saatlerde evden çıkacaklar, gidebilecekleri ve gidemeyecekleri yerler nelerdir, kimlerle görüşebilirler, kimlerle görüşemezler...

Sanatla ve bilimle uğraşır

Sanat ve bilim, insan türünün gelişiminde önemli faaliyet alanlarıdır ve bu iki alan, pek az sayıdaki istisnalar dışında, erkeklerin tekelindedir.

İlişki kurar

Kadınların toplumsallaşma mekanları oldukça kısıtlıdır: daha çok evleri ve yakın çevreleri, mahalleleri içinde kalırlar. Toplumsallaşma kanalları da asıl olarak akrabalık ve komşuluk ilişkileridir. Genellikle küçümsenerek bahsedilen kabul günleri, onların çeşitli konularda bilgilenmeleri, iş bulma ya da çocuk evlendirmeye dönük bağlantılar kurmaları ve rahatlamaları için son derece önemli bir işleve sahiptir.

Ücretli çalışmaya katıldıklarında bile asıl aidiyetleri ev ve aile olduğundan, “çalışan” kimlikleri genellikle geride kalır. Biraz da bu nedenle meslek örgütlerine, sendika ya da odalara katılımları düşüktür (bu katılım düşüklüğünün başka nedenleri de var tabii)

Gündelik yaşamın “siyasetini” yürütür

Kadınların yürüttükleri “halkla ilişkiler”ve “diplomasi” işleri sadece çalışma değil, aynı zamanda onlar için bir güçlenme kaynağıdır da. Gündelik yaşamın düzenlenmesine ilişkin kararların alınması, bu kararlara

ilişkin “rıza” üretimi, kadınlara önemli bir hareket ve güç alanı açar.

Sanat ve bilimle uğraşır

Kadınların estetikle ve bilgiyle ilişkileri, kurumsallaşmış bilim ve sanatın dışında kurulur. Onlar, gündelik deneyimin bilgisini biriktirirler Bu bilginin yaşamın devamında büyük bir rolü olmasına karşın, değersiz kabul edilir. Benzer biçimde, gündelik yaşamı estetize etme çabaları da genellikle görmezden gelinir.

Bu çizelgeye sizin ekleyebileceğiniz faaliyetler var mı?

Bütün bu işler, elbette ki bütün kadınlar ve bütün erkekler tarafından yerine getirilmez. Ama kültürümüzde Kadın'a ve Erkek'e verilen rol ve değer arkasında, bu türden yüklemeler vardır.

Kadınlar ve erkekler, yürüttükleri faaliyetler bakımından, birbirinden farklı deneyimlere sahip olurlar. Bu nedenle de ihtiyaçları farklılaşır. Aynı hane içinde birlikte yaşarken ve benzer koşulları paylaşıırken bile, deneyimlerindeki farklılık, onların hayata ve kendilerine bakış açılarını farklılaştırdığı gibi, isteklerini, umutlarını, hallerini ve ihtiyaçlarını da farklılaştırır.

İşte bu nedenle, kadınların ve erkeklerin hayatlarında bir dönüşüm yaratmayı hedefleyen her türlü girişim (politika, proje, program...), bu farklılığı dikkate almak, hesaba katmak zorundadır.

Biz, bu “hesaba katma” işine, cinsiyet eşitliği hedefinin plan, politika ve proje hedefleriyle kaynaştırılması (gender mainstreaming) diyoruz.

Birleşmiş Milletler’in tanımı, şöyle:

“... yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan herhangi bir hareketin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorunlarının ve deneyimlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tün alanlarda, politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesinin bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece kadınların ve erkeklerin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir”.

Bu tanım, bir süreçten ve bir stratejiden söz ediyor- yani belirli aşamalardan oluşan bir zaman diliminde, belirli hedeflere yönelik belirli eylemlerden. Yani, tıpkı Kalkınma’nın kendisi gibi, cinsiyet eşitliği hedefini kaynaştırmanın da iki boyutu var:

- Fikirler (teoriler ve varsayımlar)
- Pratikler (kararlar ve eylemler)

Fikirler düzeyinde, cinsiyet eşitliğini sağlama hedefine yönelik strateji ve süreci meşrulaştırmak, pratikte ise bir soruyu hep aklımızda ve gündemimizde tutmak anlamına gelir:

- Kim, ne alıyor? (kadınlar bu projenin sonuçlarından ne kadar yararlanıyor? Erkekler? Çocuklar? Kız ve erkek çocuklar arasında bir fark var mı?)

Diyelim ki, doğa bilimleri ve teknoloji alanlarındaki eğitim düzeyinin yükseltilmesinin ülke kalkınması için son derece kritik bir hedef

olduğuna karar verdik ve bu yönde yaygın bir programı uygulamaya koyacağız.

Cinsiyet eşitliği hedefini kendi programımızın hedefi (daha kaliteli ve yaygın bir eğitim) ile kaynaştırmak için iki şey yapmamız gerekir:

- Kızların doğa bilimleri ve teknoloji alanlarında eğitim görme oranlarının düşüklüğünü tespit etmek ve
- Bu düşük katılımın yaygın Kadınlık ve Erkeklik idealleriyle ilişkisini kurmak.

Öğretmenler, anne ve babalar bu alanların oğlanlara daha uygun olduğunu düşünüyor olabilirler. O halde, bu düşüncenin değiştirilmesi için çaba göstereceğiz. Aynı zamanda, bu alanlardaki eğitimde kız öğrenci oranını artıracak önlemler alacağız. Bu, kolay bir hedef değil. Ancak son otuz yıllık kalkınma çabalarının deneyimi bize gösterdi ki, cinsiyet eşitliği hedefi, kalkınma programlarının başarıya ulaşması için zorunlu bir hedef. Yani, kadınlar olmadan kalkınma da olmuyor.

Kadınları basitçe kalkınmanın bir parçası haline getirmek de düşünülebilir: madem erkeklerden farklı ihtiyaçları var, o halde bu ihtiyaçların giderilmesine dönük alt hedefler saptanabilir. Ancak, yine tarihsel deneyimlerin bize gösterdiği, yalnızca farklılığı dikkate almak yetmiyor; eşitlik vazgeçilmez bir hedef. Yani, ihtiyaçların farklılığını dikkate alırken, unutmamamız gereken bir nokta, bu farkın kendisini sorunlaştırmaktır. Yani, diyelim ki kadınlar çapa ve hayvan bakımı işlerini üstlendikleri için, bir tarımsal yayım programında bu işlere ilişkin iyileştirmelerin yapılması önemli bir hedef haline gelebilir. Programın kadınların hayatlarını olumlu yönde değiştirmesi için de bu gereklidir. Ancak bir başka gereklilik, cinsiyete dayalı iş bölümünün bir “doğal durum” olmaktan çıkarılmasıdır. Neden kadınlar da traktör kullanmasınlar? Erkeklerin ineklerin bakımını üstlenmemeleri için bir neden var mı?

İşte, pratik/stratejik ihtiyaçlar ayrımı, bu ikilemi fark etmemiz, onunla başa çıkabilmemiz için Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilmiştir.

Pratik İhtiyaç: Cinsiyet rollerini ve cinsiyete dayalı iş bölümünü değiştirmeyi değil, varolan durum ve ilişkiler içinde kadınların yaşamını kolaylaştırmayı gerektiren ihtiyaçlardır.

Stratejik İhtiyaç: Cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik faaliyetlere ilişkin ihtiyaçlardır.

Aşağıdaki faaliyetlerin hangisi pratik, hangisi stratejik ihtiyaçlara yanıt verir?

Faaliyet	Stratejik	Pratik
Kadın işçi sayısına bağlı olarak iş yerlerinde kreş zorunluluğunun getirilmesi		
Toplam işçi sayısına bağlı olarak iş yerlerinde kreş zorunluluğunun getirilmesi		
Babalara yönelik bir ana-babalık okulu açılması		
Aile içi şiddet mağdurları için sığınak açılması		
Kadın çiftçiler için konservecilik eğitimi verilmesi		

Gördüğünüz gibi, pratik ve stratejik ihtiyaçlar ayrımı bizim kendi faaliyetlerimizi analiz etmemiz için çok işlevsel olmakla birlikte, kesin sınırları olan ve kolaylıkla karar verebildiğimiz bir ayrım değil. Tersine, ikisi arasında geçişkenlikler var: Örneğin kadın çiftçilere konservecilik eğitimi vermek varolan cinsiyet rollerini değiştirmeyi hedeflemese bile, kadınların kendilerine ait bir gelir elde etmelerini sağladığında, aile içi güç dengeleri üzerinde önemli bir etki yapması muhtemeldir.

Bu ayrım, bir başka ayrımla, özgürlük/güçlenme ayrımı ile yakından ilişkilidir. Kadınlar Neler Yapar başlığı altında değindiğimiz gibi, kendilerine ciddi bir iş yükü getiren kimi faaliyetler, kadınlar için aynı zamanda birer güçlenme kaynağıdır. Örneğin geleneksel kadınlık rolleri, kadınlar için birer güçlenme kaynağı olabilir. Özellikle erkek çocuk sahibi ve orta yaşın üzerindeyseler, belirli bir güç alanı da elde edebilirler. Ancak bu güçlenme onları özgürleştirir mi? Yani kendi yaşamlarına ilişkin kararlar verebilme, birer birey olma imkânlarını artırır mı?

Örnek olay:

Hatice, çok genç yaşta evlenmiş, arka arkaya üç çocuk sahibi olduktan sonra kocası tarafından terk edilmiş bir kadın. Neyse ki hem kendi ailesi hem de kocasının, böyle bir ayrılık sonrasında onu ve çocuklarını desteklemişler, bu sayede Hatice çocuklarını büyük bir zorluk çekmeden büyütebilmiş. Terk edildikten sonra çok acı çekmesine karşın, bu acısını dışa vurmamış, çocuklarına yansıtmamış. Akrabaları ve komşuları, onun becerikliliğine, hanımlığına, çocuklarının temizliğine ve ev düzenine hep gıpta etmişler. Zamanla mahallede sözü dinlenen, fikri alınan biri haline

gelmiş. Oğluna kız bakanlar, aile içindeki sorunlarla başa çıkamayan kadınlar, turşu kurmaya niyetlenen yeni gelinler, babasıyla tartışan delikanlılar, hep ona danışıyorlarmış. Kırklı yaşlarının başına geldiğinde, büyük kızını evlendirmiş, oğlunu askere göndermiş ve küçük kızı da çalışmaya başlamış. Bu sırada, Hatice'ye bir arkadaşının kanalıyla bir evlenme teklifi iletilmiş, o da baştan şiddetle reddetmesine karşın, birkaç ay içinde yumuşamış ve talibi ile tanışmaya razı olmuş. Bu tanışma arkadaşlıkla sonuçlanmış. Hatice hayatında ilk kez beğenilmenin, hoş tutulmanın zevkine varmış. Böylece, evlenmeye karar vermiş. Gelin görün ki, bu kararını ilk açtığı evli kızı, şiddetle tepki göstermiş: “Bu yaştan sonra elin herifine kocam demeye utanmayacak mısın” diye. Hatice düşünmüş, kısa süren evliliği boyunca kocası ile ilişkilerinin ne kadar şiddet dolu olduğunu, kendi mutsuzluğunu hatırlamış. “Ama” demiş kızına, “on beş yıldır yalnızım, hepiniz kendi hayatlarınızı kuruyorsunuz, ben ne yapacağım?” Kızı öfkeyle söylenmiş: “bizim yüzümüzü yere baktıracaksın- senin artık evlenmeyi değil, torunları düşünmen lazım!”

Sizce Hatice ne yapmıştır? Ne yapmalıydı?

Hatice güçlü bir kadın mı? Peki, eşit mi?

Bir soru daha: Hatice'nin geleneksel rolü üzerinden güçlenmesi onu özgürleştirebilir mi?

Cinsiyet eşitliği hedefi, ilk bakışta görülebileceğinden biraz daha karmaşık bir hedef. Bir insanın güçlenmesi, her durumda onu diğerlerine eşit kılmıyor. Varolan eşitsizliklerin içinde, onları üreten ilişkilerden güçlenmek de mümkün ama bu imkân her zaman ciddi sınırlılıklar da taşıyor.

Eşitlik

Eşitlik, bildiğiniz gibi, Fransız Devriminin üç ilkesinden biriydi: Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik. Bu ilkeler, modern toplumun kurucu ilkeleri oldu. İnsanların doğuştan getirdikleri bazı nitelikleri sebebiyle diğerlerinden daha üstün ya da aşağı olmayacağını teminat altına alan “eşitlik” ideali, insanların birlikte yaşamalarının kurallarını belirleyen Toplum Sözleşmesi’nde de yepyeni bir döneme işaret ediyordu.

Eşitlik ilkesi hiçbir zaman insanların birbirlerinin “aynı” olması anlamına gelmedi. Elbette ki yalnızca cinsiyetimiz değil, başka pek çok niteliğimiz nedeniyle de birbirimizden farklıyız ve toplumu toplum yapan da bütün bu farklılıkların getirdiği zenginliktir. Ancak, bütün bu niteliklerimizin bizim diğerlerinden daha fazla (ya da daha az) fırsata sahip olmamıza, seçeneklerimizin bu niteliklere bağlı olarak genişlemesi ya da daralmasına neden olmaması, eşitlikçi bir toplumun vazgeçilmez koşuludur. Yani bir insanın içine doğduğu ailenin diyelim bir ayakkabıcı ya da çiftçi ailesi olması, o insanın zorunlu olarak ayakkabıcılığı ya da çiftçiliği sürdüreceği anlamına gelmez. Modern eğitim, tam olarak bu nedenle “modern”dir ve eşitlikçidir. Aile ve cemaat ilişkileri içinde öğrenme, yerini ulusal eğitime bırakmıştır.

Bunun gibi, kadınların da doğuştan getirdikleri nitelikler nedeniyle erkeklerden daha üstün ya da daha aşağı bir konuma yerleştirilmesi, erkeklere tanınan fırsatlardan yararlanamaması, engellenmesi, ayrımcılıktır ve eşitliğe aykırıdır.

Eşitlik Fikrinin Gelişmesi

Bir ideal olarak eşitlik yaygınlıkla benimsense de, gerçekleştirilmesinin çok kolay olmadığı, ortada. Doğuştan

eşit haklara sahip olmak ve kanun önünde eşitlik son derece önemli kazanımlar; ancak bu kazanımların fiilen eşitliği sağlaması için bazı ek önlemler gerekiyor.

Çünkü, fiilen eşit olmayanlara eşit muamele, varolan eşitsizliklerin sürdürülmesini sağlar.

Örneğin, anne ve babası okur yazar olmayan, kendisi de altı yaşından itibaren tarlada çalışmaya başlamış bir çocukla kentli ve eğitilmiş bir ailenin çocuğunun eşit fırsatlara sahip olması için “temel eğitim herkes için zorunlu ve parasızdır” hükmü yeterli olabilir mi? Yoksul olan çocuk çalışmadığı zamanlarda okula gidebilse bile, alacağı eğitimin onu diğerleriyle eşit kılması mümkün müdür?

Bunun gibi, kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanması için de, her şeyden önce çeşitli alanlardaki eşitsizliklerin farkına varılması, bunların kabul edilmesi, sonra da bu eşitsizlikleri gidermek için önlemler alınması gerekir.

İşte, “geçici özel önlemler”, böyle bir mantıkla geliştirilmiştir. Örneğin “Haydi Kızlar Okula” Kampanyası, yalnızca ideolojik ve politik bir kampanya değil, aynı zamanda yoksul köylü kızlarının eğitim haklarından yararlanabilmesini sağlamaya dönük bir “geçici özel önlem”dir. Çünkü bilinmektedir ki, bu kızlar, erkek yaşlılarının yaşadığı engellenmelere ek olarak bir de cinsiyetleri nedeniyle okuma hakkından mahrum kalmaktadırlar.

Kadınların siyasette erkeklerle eşit biçimde varolabilmeleri için geliştirilmiş kota gibi geçici özel önlemler de benzer biçimde, eşitsiz koşullarda başlayan bir yarışın daha eşit hale getirilebilmesini sağlamayı amaçlar. Kadınların kendilerini sistematik olarak dışlayan bir mekanizmaya girebilmelerini mümkün kılar, böylece daha fazla sayıda kadının siyasette varolması yoluyla cinsiyet eşitsizliklerine siyasal çözümlerin sağlanmasının kolaylaşacağını öngörür.

Yasalar önünde eşitliğin her zaman fiili eşitlik anlamına gelmesi, bizim bütün kalkınma ve demokratikleşme hedeflerimizi bir de bu açıdan gözden geçirmemizi gerektirir. Madem “herkese eşit muamele” etmek yetmiyor, o halde eşitliği sağlamaya yönelik neler yapabiliriz?

Bu soru, Birleşmiş Milletler’in Bin Yıl Hedefleri içinde de öncelikli bir yerde duruyor. Dünyanın her yerindeki cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizlik sorunları, uluslararası topluluğun gündeminde üst sıralarda yer alıyor.

BM Bin Yıl Hedefleri	
1.	Mutlak yoksulluk ve açlığı yarıya indirmek
2.	Evrensel temel eğitimi sağlamak
3.	Cinsiyet eşitliğini ilerletmek
4.	Beş yaş altı ölümlerini üçte bir oranında azaltmak
5.	Anne ölümlerini üçte iki oranında azaltmak
6.	HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz gibi salgın hastalıkların yayılmasına karşı önlemler almak
7.	Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak
8.	Kalkınma için küresel işbirliği sağlamak

Bu çerçevede, önümüzdeki dönemde cinsiyet eşitliği perspektifini daha sık duyacağımız, bu hedefe varmanın yollarını daha sık tartışacağımız anlaşılıyor.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, bu tartışmanın önemli bileşenlerinden biri. 1970’lerden bu yana sürdürülen Kalkınma hedefi doğrultusundaki uygulamaların kazandırdığı deneyim birikimiyle, cinsiyet eşitliği hedefini giderek daha berrak ve açık bir biçimde tanımlayan belgeler ve eğitim araçları üretiyor. Birleşmiş Milletler yaklaşımındaki değişim, bu belgelerde şöyle ifade ediliyor:

Sorunun Kavranışında Değişim

ESKİ YAKLAŞIMLAR	GÜNCEL PERSPEKTİF
Analiz: Kadınları dışarıda kalır Örgün ve yaygın eğitimden yararlanamazlar Özsaygıları düşüktür	Analiz: Toplumsal yapılar ve süreçler, kadın erkek eşitsizliğini yeniden üretir: Kaynaklar Fırsatlar Karar alma süreçlerine katılım açısından, kadınlarla erkekler arasında eşitsizlik vardır.
Sorun: Kadınlardır.	Sorun: Kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliktir.
Yaklaşım: Kadınlar, kalkınmaya katılabilmek için tutumlarını değiştirmelidir.	Yaklaşım: Toplum ve kurumlar, eşit fırsatlar ve şanslar sağlamak için düşünce ve pratiklerini değiştirmelidir.

Bu değişim, yalnızca genel politikalar ve perspektiflerde değil, bunların bir sonucu olan uygulama, proje ve planlarda da önemli bir değişime yol açtı. Örneğin daha önce kadınların eğitime ve güçlendirilmesine yapılan vurgu değişti, bu eğitim ve güçlenmenin sonuç yaratıcı olabilmesi için, toplumsal kurumlarda değişimin gerekliliği öne çıkarılmaya başlandı.

Cinsiyet Eşitliğinin Kalkınma Hedefleriyle Kaynaştırılması: Entegrasyoncu ve Gündem Yaratıcı

Cinsiyet eşitliğinin ana akım hedeflere kaynaştırılması ne anlama gelir? Bunun daha öncesi entegrasyon hedefinden farkı nedir? Sözlükler, “ana akım”ı “egemen eylem/etki yönü” ya da “asli, egemen hat, eğilim ya da yönelim” olarak tanımlıyorlar. Yani ana akım olmak, kadınların merkezde bir yerde durma arzularını yansıtıyor. Ama bu nasıl gerçekleşebilir? OECD kalkınma uzmanlarından oluşan bir grup, kavramı geliştirdi. Onların yazdıklarına baktığımda, iki yaygın yaklaşımı ayırt edebiliyorum. İlki, “entegrasyoncu” yaklaşım; bu yaklaşım, cinsiyet konularını varolan kalkınma paradigması içine yerleştiriyor. Kadınların ve cinsiyetin bütün kesimlerin ufkuna yerleştirilmesi, bu yaklaşımın anahtar stratejisi: Kalkınma gündeminin bütünü dönüştürülmüyor ama her bir madde, kadın ve cinsiyeti de hesaba katacak biçimde düzenleniyor. Entegrasyoncu yaklaşımın çok iyi bir örneği, ana program ve projelerde “kalkınmada kadınlar” bileşeninin eklenmesi. Kadınlar, mümkün olduğunca çok sektöre ve programa “uyduruluyor”lar ama bu sektörün ve programın önceliklerinde bir değişime yol açmıyor.

İkinci yaklaşım, “gündem oluşturma” diyebileceğimiz bir şeyi yapıyor ve varolan kalkınma gündeminin cinsiyet perspektifinden dönüştürülmesini öneriyor. Kadınların kalkınma önceliklerinin belirlenmesi sürecine karar alıcı olarak katılmaları, bu stratejinin anahtarı: kadınlar tüm kalkınma kararlarına katılırlar ve bu nedenle de bu süreçler varolan kalkınma paradigmasında kökten bir dönüşüm geçirir. Kadınlar böylece sadece ana akımın bir parçası olmakla

kalmazlar, ana akımın doğasını da yeniden düzenlerler, Bu yalnızca kadınların bireyler olarak katılımı anlamına gelmez, aynı zamanda kadınların gündeminin de ana akım yaklaşımlar tarafından dikkate alınması demektir. Bu yaklaşım için iyi bir örnek ise nüfus programlarının kadınların güçlenmesini öncelikli bir hedef olarak benimsemesidir.

Rounaq Jahan, The Elusive Agenda: Mainstreaming Women in Development. London, Zed Books 1995:13. Özet çeviri

UNDP, 1997 yılında yayınladığı bir Yönerge'de, cinsiyet eşitliğinin bütün program ve projelerde gözetilmesi hedefini tanımlayarak hem kurum içinde hem de kurumun desteklediği, işbirliği yaptığı bütün uygulamalarda, bu hedef doğrultusunda çalışılmasını öneriyor.

Cinsiyet Eşitliği Hedeflerinin Ana Akım Plan ve Programlarla Kaynaştırılması,

- insanların refahı ve güçlenmesine ilişkin bütünsel yaklaşımların gerçekleşmesi için yeniden düzenleme yöntemlerinden biridir
- UNDP içindeki değişim sürecinin bir parçasıdır
- kendisi bir amaç değil ama hem örgüt içinde hem de ortak ülkelerde cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bir stratejidir
- politika, program, insan kaynağı, finansman ve yönetim boyutları vardır
- tüm ülkelerin uzlaştıkları Pekin Eylem Platformu tarafından zorunlu tutulmuştur.
- UNDP, bu politika ve uygulamaların ilerletilmesi için hükümetlerle işbirliği yapmalıdır.

YÜRÜTTÜĞÜMÜZ PROJELERDE CİNSİYET EŞİTLİĞİ HEDEFİNİ GÖZETMEK İÇİN NELER YAPMALIYIZ?

Cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kendi başına bir hedef olsa da, yaşamın her alanına, her soruna ilişkin uzantıları, bağlantıları olduğu için, doğrudan cinsiyet eşitliğini hedeflemeyen hizmet ve projelerde de dikkate alınması, yaşamsal önemdedir. Aksi takdirde, daha önce tartıştığımız gibi, cinsiyet eşitliği “kadın sorunlarına” indirgenecek ve bu sorunların çözümünün de kadınlara bırakılmasıyla, eşitsizliğin toplumsal sonuçları ve maliyetleri görünmez kılınacaktır.

Bu nedenle, bir projenin tasarlanmasından değerlendirilmesine kadar bütün süreçte, cinsiyeti hesaba katmak, eşitliği hedeflemek gerekir.

Cinsiyet eşitliği hedefini gözetmek için, sürecin tamamını görme-ye ve bu süreçte hangi noktalarda, hangi araçlarla müdahale edebileceğimizi bilmeye ihtiyacımız var. O halde, öncelikle bir proje sürecini genel hatlarıyla hatırlayalım.

Proje Nedir?

- Yaklaşımı, amacı, içeriği, yöntemi
- Sorumlusu/yürütücüsü
- Süresi
- Planı, faaliyetleri
- Kaynakları ve ürünleri (girdi/çıktı)
- Maliyeti
- Bitişi ve değerlendirilmesi

Olan çalışmalar, birer projedir.

Her proje, bazı aşamalardan geçerek oluşur ve hayata geçirilir. Bu aşamaların tamamına Proje Döngüsü diyoruz.

Proje Döngüsü Nedir?

Proje döngüsü, proje fikrinin ortaya çıkışından tasarlanmasına, bu fikrin kağıda dökülmesinden geliştirilmesine, proje için fon başvurularının yapılmasından projenin yürütülmesine, bitmesi ve değerlendirilmesine kadar olan süreci kapsar.

Ardından hem bilgi üretimi sağlanmış ve topluma yayılmış olur, hem de yeni proje fikirlerinin üretilmesine kadar uzanır.

Proje Döngüsünün Amacı

Proje döngüsü yönetimi, proje tasarım kalitesini iyileştirmek, uygulama etkinliğini artırmak, sağlanacak faydayı garantilemek ve sürekliliğini gözetmek için kullanılan bir araçtır.

Bu aracı kullanabilmemiz için:

- Durum tespiti, sorun analiz ve çözüm üretme aşamasının tasarıma dahil edilmesi
- Proje amacının faydalarının belirgin olması
- Faydanın kadın ve erkekler arasında dengeli dağılımı
- Hedef grupların gerçek problemlerini yansıtması
- Talebe yönelik çözüm üretimi
- Yaratılan faydanın sürekliliğe odaklanmış olması
- Tüm paydaşların katılımının sağlanması
- Doğrulanabilir etki yaratması, sonucun kontrol edilebilmesi gerekir.

Proje döngüsü, bizim yürüttüğümüz projeyi etkin bir biçimde izlememizi, sonuçlarla faaliyetlerin hedefle uyumunu denetleyebilmemizi, muhtemel sorun ve engelleri önceden görebilmemizi, mantıksal çerçeveye yaklaşımını kullanabilmemizi kolaylaştırır.

Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı

Mantıksal çerçeve yaklaşımı, projenin gerçekleştirmek istediği dönüşümün ve bunun yönteminin mantığını şeffaf ve belirgin bir şekilde yapılandırmaya yarayan bir yaklaşımdır.

Projenin hazırlanması, planlanması ve izlenmesi ile ilgili tüm bilgileri bir Mantıksal Çerçeve Matrisi'nde özetler.

Bu yaklaşım, 1970'ten beri giderek yaygınlaşarak kullanılmaktadır. Avrupa Komisyonu da bu yaklaşımı 1992 yılında benimsemiştir.

Mantıksal Çerçeve, projeyi bir bütün olarak görmemizi sağlar, bu nedenle proje tasarımından izleme ve değerlendirmeye kadar her aşamada etkinliği artıran bir araçtır.

Bu araç, cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi için de kullanılabilir ve pek çok Avrupa Birliği projesinde kullanılmaktadır.

Mantıksal Çerçeve, asıl olarak iki aşamadan oluşur: Durum analizi ve Planlama.

Mantıksal Çerçeve Yaklaşımının Aşamaları: Durum Analizi

1.1 Sorun Analizi

Projeler, genellikle tanımlanmış bir soruna yanıt vermek ya da bu sorunun üstesinden gelmek için önerilirler. Sorun analizi, temel sorunların ne olduğunu tanımlamayı ve bu sorunlar arasında neden-sonuç ilişkisini kurmayı içerir.

Bir örnekle açıklayalım:

Temel sorun (negatif ifade)	Yerel yönetimler, yerel sorunların çözümünde yeterince etkin çalışmıyor.
Buna yol açan nedir?	Yeterli kaynak yok. Yeterli yetki yok. Halkın katılımı sağlanamıyor. Yerel sorunların tespitinde yetersiz kalınıyor. Seçilmiş yöneticiler liyakatsiz. Yerel yönetimlerde yeterli teknik bilgi desteği yok. Kamu kurumları arasında işbirliği sağlanamıyor. Yasal alt yapı yetersiz. Seçilmişlerle atanmışlar arasında çatışma var. Çıkar gruplarının etkisi çok fazla.

Bütün bu nedenleri birbirleriyle ilişkilendirebiliriz:

- Yeterli kaynak/yetki/yasal altyapı yok
- Halkın katılımı sağlanamıyor/yerel sorunların tespitinde yetersiz kalınıyor/çıkar gruplarının etkisi fazla
 - Teknik altyapı yetersiz/yerel sorunların tespitinde yetersiz kalınıyor/kamu kurumları arasındaki işbirliği sağlanamıyor/seçilmişlerle atanmışlar arasında işbirliği sağlanamıyor
 - Seçilmiş yöneticiler liyakatsiz/çıkar gruplarının etkisi fazla/halkın katılımı sağlanamıyor/teknik bilgi desteği sağlanamıyor.

Bazı sorunlar, çok genel ve her türlü projenin kaynağı olabilecek niteliktedir: Doğal koşulların elverişsizliği, bütçe kaynaklarının yetersizliği, sınıfsal farklılıkların büyüklüğü gibi. Bu tür sorunları analizin dışında bıraktığımızda, tanımladığımız sorunlar daha baş edilebilir hale gelir. “Genel sorunlar” diyebileceğimiz türdeki sorunlar, uzun dönemde, toplumsal mutabakat ve siyasi faaliyet ile çözülebilir. Projeler ise süreli ve sonuç odaklıdır. Projeler, genel sorunların çözümüne katkıda bulunabilecekleri gibi, genel sorunlar da proje açısından dışsal kısıtlılıklar olarak değerlendirilebilirler.

Biz, halkın katılımının sağlanması halinde yerel sorunların tespitinde daha etkin yöntemlerin geliştirilebileceğini ve çıkar gruplarının etkisinin de azaltılabileceğini düşünerek, yerel yönetimde katılımın artırılmasını hedefleyen bir proje tasarlamaya karar verdik

Sorun Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği:

Tanımladığımız sorunun cinsiyet boyutu var mı? Yani, kadınların yerel yönetimlere ve yerel siyasete katılımı ile erkeklerinki arasında bir fark var mı? Ekte bulabileceğiniz siyasal katılım rakamları, yerel siyasette kadın katılımının son derece düşük olduğunu bize gösteriyor. Üstelik, dünyanın pek çok ülkesindekinin tersine, yerel siyaset rakamları, merkezi siyasetin altında. Oysa, yerel yönetimler ve siyaset, kadınların yaşamlarını doğrudan ilgilendirdiği ve yerel ilişkiler her zaman daha ulaşılabilir olduğu için, bu rakamların genel siyasettekinden daha yüksek olması beklenir.

Demek ki, Türkiye’de yerel siyasetin ve yerel yönetimlerin öyle nitelikleri var ki, hemşehrilerin katılımını engelliyor; ama açık ki, kadın hemşehriler için bu engel daha da yüksek. O halde, sorun analizimizin bir parçası da, bu

niteliklerin neler olduğunu bulmak, kavramak olmalı. Acaba kadınların genel siyasete katılmalarını engelleyen nedenlerin yanı sıra, yerelde başka nedenler de sorunun bir parçası mıdır? Örneğin, geleneksel ilişkilerin ve denetimin güçlü oluşu, küçük kent ve kasabalarda büyük kentlere göre daha fazla engel anlamına mı gelir? Kadınların yerel güç ilişkilerinin dışında kalmaları ya da ancak babalarının/kocalarının aracılığı ile bu ilişkilere dahil olmaları, onların siyasete girmesini güçleştirir mi? Kadınlar için siyasal parti ve adaylık dışında katılım mekanizmalarının yaratılmayışının bu eksiklikte payı nedir?

1.2. Paydaş Analizi

Tanımladığımız sorunların gerçekte en çok kimi etkilediğini, sorunlara yanıt verirken ve çözümlere ulaşırken farklı paydaşların rollerinin ve çıkarlarının neler olduğunu analiz etmeye yarar.

Her proje, uygulandığı yerdeki grupları ve kişileri, proje hedefleriyle ilişkisine göre kategoriler: Hedef kitle, ortaklar, dolaylı yararlanıcılar, karşıtlar ve yandaşlar, vb. Bu kategorilerin her birinin yürütülen projenin sonuçlarından farklı biçimlerde etkileneceklerini söyleyebiliriz. Paydaş analizi, hem kategorileri hem de etkileri birlikte görmemizi sağlayan bir araçtır.

Paydaşlar: Proje ile ilişkisi olan kişiler, gruplar, kurumlar ya da kuruluşların hepsi. Paydaşlar, doğrudan ya da dolaylı biçimde proje sürecinden olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenecek veya etkileyebilecek olanlardır. Birincil paydaşlar: Projeden doğrudan olumlu ya da olumsuz etkilenecek olanlardır. Projenin temel yararlanıcıları

olan hedef gruplar ve nihai yararlanıcılar bu grupta yer alırlar.

İkincil Paydaşlar: Birincil paydaşlara hizmet sunumunda aracılık edecek olanlardır. Bunlar, fon kuruluşları, uygulama ve izleme ve destekçi kuruluşlardır.

Temel Paydaşlar: Değişimi yaratacak olan kuruluşlardır.

Bizim örneğimizde, paydaş analizi için şöyle bir tablo çizebiliriz:

PAYDAŞLAR	ÇIKARLARI	ETKİLERİ
Birincil Paydaşlar		
1. Kent halkı	Sorunlarını yerel yönetimlere iletme kolaylığı ve yerel yönetimi denetleme imkanı	+
2. Yerel yönetim	Politika oluşturmadan uygulamaya kadar etkinlik artışı Yeni kaynakların seferber edilebilmesi dolayısıyla kaynak artışı Yeni insan kaynaklarının seferber edilebilmesi dolayısıyla bilgi artışı	+
3. Çıkar grupları	Yerel yönetim üzerindeki etkilerinin azalması nedeniyle çıkar kaybı Denetimin artması nedeniyle çıkar kaybı	-

İkincil Paydaşlar		
4. Vergi mükellefleri	Vergilerin daha verimli kullanılması	+
5. Kamu kuruluşları	Kamusal hizmetin verimliliğinin ve etkinliğinin artması	+
6. Yerel STK'lar	Kapasite ve üye sayısının artışı	+
7. Yerel yönetimlerde ve kamu kuruluşlarında çalışan bazı görevliler	İş yükünün ve denetimin artması	-

Paydaş Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Aklımıza gelebilecek hemen her sorunun bir de cinsiyet boyutu vardır; daha önce de belirttiğimiz gibi, kadınlar ve erkekler, farklı deneyimlere sahiptir, bu nedenle de sorun ve ihtiyaçları da farklılaşmıştır. Sorunu analiz ederken unutmamız gereken, kadın ve erkeklerin sorunla farklı biçimlerde yüzleşip yüzleşmediklerini, birbirlerinden farklı baş etme mekanizmaları kullanıp kullanmadıklarını araştırmaktır.

Paydaşlara yakından baktığımızda, cinsiyete göre bir ayrıma gidebileceğimizi fark ederiz: Her bir paydaş grubu, kendi içinde kadın/erkek olarak ayrıştırılabilir.

Halkın yerel siyasete ve yerel yönetimlere katılımı yetersiz-
peki bu yetersizlik kadın ve erkekler için aynı mı?
Kadınlar yerel yönetimde yer alıyorlar mı? (Hangi
düzeyleerde? Karar alma süreçlerinde etkileri nedir?)
(Belediye ve yerel kamu kurumlarının cinsiyet haritası:
hangi konumda kaç erkek, kaç kadın var?)
Kadın hemşehrilerin sorunlarını yerel yönetime taşıyabi-
lecekleri mekanizmalar var mı? (Örneğin belediyenin ka-
dınların kolayca ulaşabileceği toplum merkezi türünden
birimleri var mı?)
Kadın hemşehrilerin ihtiyaçlarına duyarlı hizmet veriliyor
mu? (kadın danışma merkezi, kreş türünden bir hizmet
sunuluyor mu? Pazar yerleri denetleniyor mu? Sokak
aydınlatması yeterli mi?)
Çıkar grupları kimlerden oluşuyor? Kadınlardan mı,
erkeklerden mi? Bu grupların talepleri kent halkını nasıl
etkiliyor? Bu etkinin kadın ve erkekler için farklılaştığı
söylenbilir mi? (İmar planında yeşil alan görülen bir yerin
ticaret merkezine dönüştürülmesi kimi, nasıl etkiliyor
örneğin?)

1. 3. Strateji Analizi

Strateji analizi, temel sorunu çözmekte etkili olan nedenlerden hangisinin çözümünün hedeflendiğine karar verilmesidir. Yani, projenin yaklaşım ve yönteminin tanımlanmasıdır. Strateji analizi, hangi hedeflerin proje içine dahil edileceğine, hangilerinin dışarıda bırakılacağına karar verme sürecidir.

Sorun analizinden söz ederken de değindiğimiz gibi, tanımladığımız her sorun, daha geniş bir sorunlar ağı içinde yer alır ve bun-

ların pek çoğu, birbirleriyle bağlantılı sorunlardır. Örneğin, yerel yönetimlerin yeterince etkin çalışmamasını bir sorun olarak tanımladığımızda, bunun pek çok başka sorunla bağlantılı olduğunu da görmüştük: Kaynak yetersizliği, bilgi ve teknik alt yapı yetersizliği, personel yetersizliği, katılım düşüklüğü... gibi. Ancak, bir proje, bütün bu sorunları birlikte ele alıp çözemez. Hem projenin (yürütücü kuruluşun ve personelin/kaynakların) kapasitesi buna yetmez, hem de daha önce belirtildiği gibi, bazı sorunlar ancak uzun dönemli siyasal çalışma ve toplumsal mutabakat ile çözülebilir. O halde, bizim kendi projemizin hedefini ve stratejisini dikkatle oluşturmamız, hangi soruna odaklanıp hangisini dışsal engel olarak kabul edeceğimize karar vermemiz gerekir.

Bu aşama, genellikle “bilindiği varsayılan” noktaların tekrarlanması olarak görüldüğünden, atlanır. Oysa pek çok durumda, bu “bilgi”ler eksik ve yanıltır, önyargıyla biçimlenmiştir. Bu nedenle, projeyi tasarlarken kendi potansiyel ve güçlerimizi, aynı zamanda engellerimizi mümkün olduğunca objektif biçimde ortaya koymamız, ileride yapacağımız çalışma için son derece gereklidir.

Strateji Analizi Uygulaması

Hangi hedefin dışarıda bırakılacağına, aciliyet, bütçe, politika öncelikleri, insan kaynakları temelinde karar verilir. Grubun kendi kapasitesini ve mevcut potansiyelini, güçlü ve zayıf yönlerini tanımlaması gerekir. Bu kapasiteyle hangi sorunların çözülebileceğine karar verilir.

Yerel iki sivil toplum kuruluşu, kent sorunlarının çözümünde aktif bir rol oynamaya karar verebilir ve bu rolü tanımlayacak bir proje oluşturabilir:

Fırsatlar:

İki sivil toplum kuruluşunun yönetiminde şehircilik ve planlama bilgilerine sahip kişilerin varlığı

Bu kuruluşlardan birinin daha önce bir mahalle çalışmasında belediye hizmetlerinin iyileştirilmesi için girişimlerde bulunmuş ve başarmış olması

Kentteki üniversiteden danışmanlık sağlanabilecek oluşu

Kentte iki ayrı mahallede etkin biçimde çalışan toplum merkezlerinin bulunması

Belediyenin iki biriminin başında, sivil toplum deneyimi ve birikimi bulunan kişilerin yer alması

Engeller:

Belediye başkanının halk katılımı ve yetki paylaşımı konusundaki tutucu tavrı ve inançsızlığı

Sivil toplum kuruluşlarının yaygın bir üye tabanına sahip olmaması, özellikle kentin yoksul kesimleri ile ilişki kurmanın güçlüğü

Kentte önemli rant potansiyelinin bulunması ve bu nedenle de belediye ile çok yakın ilişkiler geliştirmiş bir müteahhit-arsa sahibi grubunun varlığı

Bu grubun aynı zamanda iki önemli siyasal partinin il başkanlarını da içermesi İşe girişen sivil toplum kuruluşlarının maddi kaynaklarının yetersiz oluşu

Strateji Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Güçlü ve zayıf yanlarımızı ortaya koymanın önemine değinmiştik. Bu önem, kadınlar söz konusu olduğunda daha da büyür. Çünkü kadınların güçleri ve potansiyelleri, hem kendileri hem de başkaları tarafından genellikle gözden kaçırılır, fark edilmez. Oysa cinsiyeti bir değişken ve bilgi alanı olarak dikkate aldığımızda, strateji analizimizde önemli değişimler gerçekleşebilir. Bunun için, kadınların deneyimlerine ve güçlerine yakından bakmak gerekir.

Kadınlarla birlikte yürürken fırsat ve engeller

Fırsatlar

Kadınlar arasındaki enformel iletişim ağlarının yaygınlığı
Kadınların günlük işlerinin alt yapı hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle ağırlaşması ve bir semt pazarının kapatılması nedeniyle o semtte oturan kadınların büyük bir hoşnutsuzluk içinde olmaları

Toplum merkezlerinde düzenli kadın toplantılarının yapılıyor oluşu

Kentin farklı kesimlerinden kadınları bir araya getiren emek pazarının varlığı

Ulusal bir kadın örgütünün kadınların siyasal katılımını artırmaya yönelik olarak yürüttüğü kampanya

Önemli iki partinin kadın kollarının kadın seçmenlere yönelik bir program başlatmış olmaları

Engeller

Kadınların iş yüklerindeki artış nedeniyle sosyal etkinliklere zaman bulamamaları

Ulusal kadın örgütünün yereldeki şubesinin zayıflığı

Partilerde kadın kollarının il başkanlarından özerk davranamamaları

Bakış açımızı biraz daha genişletip derinleştirdiğimizde, yeni fırsatlar ve öngörmediğimiz engellerle karşılaşabiliyoruz. Bunu hep akılda tutmak ve “kent halkı”nın (ve yerel yönetimin, köy halkının, meslek grubunun....) kadın ve erkeklerden oluştuğunu hiç unutmamak önemli.

I. 4. Hedef Analizi

Genel hedefimiz, başta saptadığımız büyük sorunun çözümüdür. Yani, bizim projemizin çözümlenmesine yardımcı olacağı, katkıda bulunacağı büyük sorunu tanımlar. Bu, aynı zamanda, bizim VİZYONUMUZU da yansıtır.

Hedef analizinin amacı, projenin hedefi ile genel hedef arasındaki uyumun sürekli test edilmesidir.

Genel Hedef: Yerel yönetimlerin etkinliğinin artırılması
Proje Amacı: Yerel yönetimlerde katılımın artırılması

Hedef analizi, bazı sorularla yapılır:

- Hedef ve Amaç uyumlu mu?
- Amaç önemli bir dönüşüm sağlıyor mu? Bu dönüşüm faydalı mı? Bunun için bir talep var mı? Bu dönüşüm sağlanabilir mi? Sürdürülebilir mi?
- Kim yapacak, kimin için yapacak, hangi kısıt ve varsayımlar var sorularının yanıtlarını biliyor muyuz?

Hedef Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Hedefimizin doğruluğunu, vizyonumuz ile uyumunu ve gerçekleş tirilebilirliğini test ettiğimiz sorular, cinsiyet eşitliği açısından, şöyle çeşitlendirilebilir:

- Amacımızın kadın ve erkekler için dönüşüm yaratıcı bir etkisi olacak mı?

- Bu dönüşüm kadınlar ve erkekler tarafından nasıl algılanacak?
- Yaratacağımız dönüşümün kadın ve erkeklerin yaşamlarındaki kısa ve uzun dönemli etkileri genel hedefimiz ile uyumlu mu?

2. Mantıksal Çerçeve Yaklaşımının Aşamaları: Planlama

2.1. Faaliyetlerin Planlanması

Proje amacını saptadıktan ve durumu analiz ettikten sonra, sıra projeyi ete kemiğe büründürmeye, yani, faaliyetlerin planlanmasına gelir. Her bir faaliyetin projenin genel amacına uygun, sonuçları ve çıktıları ölçülebilir, doğrulanabilir olması gerekir. Çünkü ancak bu şekilde amacımıza yaklaşıp yaklaşmadığımızı bilebiliriz, nerelerde sorun olduğunu anlayabiliriz. Bir başka deyişle, böyle bir proje tasarlamaya ve yürütmeye karar vermemize neden olan durumu analiz ettikten sonra, belirli varsayımlar altında bu durumu değiştirmeye yönelik faaliyetler tasarlarız, bunların sonuçlarını ölçmek için bazı yöntemler geliştiririz.

Faaliyet Nedir?

- Projenin amacına ulaşması için gerekli dönüşümün sağlanmasını hedefleyen bütün işlerdir. Her faaliyet, somut bir iştir.
- Bir projenin zaman çizelgesi ve bütçesinin temelini, faaliyetler oluşturur.
- Faaliyetler, projenin amacı değildir. Amaca ulaşmak için uygun araçlardır. Projelerde tüm dikkatin faaliyetlere yoğunlaşmış amacın ihmal edilmesi, en sık rastlanan hatalardandır.
- Eğer faaliyetler iyi planlanır ve uygulanırsa, çıktılara ulaşılacaktır. Bunlar da amaca ulaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Faaliyet Planlamasının Aşamaları:

- Ana faaliyetlerin oluşturulması
- Faaliyetlerin detaylandırılması
- Faaliyetlerin sıralanması
- Tarihlerinin ve sürelerinin saptanması
- Toplam sürenin ve kritik faaliyetlerin belirlenmesi
- Faaliyetlerin sorumlularının saptanması

Örneğimize dönerek bu aşamayı gözden geçirelim. Tasarlayacağımız her bir faaliyetin hem genel vizyonumuz (yerel yönetimlerin etkinliğinin artması) hem de proje amacı (yerel yönetimlere vatandaş katılımının artması) ile uyumlu olması, her birinin bizi amacımıza yaklaştırması beklenir:

Faaliyet 1: Yerel sorunların tartışılması için mahalle toplantılarının yapılması

Faaliyet 2: Toplum merkezlerinde gündemli toplantılar düzenlenmesi

Faaliyet 3: Belediye yönetimi nezdinde lobi çalışmalarının yapılması

Faaliyet 4: Yerel medya kuruluşlarına yönelik bir medya stratejisi geliştirilmesi ve bunun yürütülmesi

Faaliyet 5: Belediye meclisi toplantılarının düzenli olarak izlenmesi

Ana faaliyetleri oluşturduktan sonra, her birini kendi içinde detaylandırmalıyız:

Faaliyet I: Mahalle toplantıları
Toplantı yapılacak mahallelerin belirlenmesi
Mahallelerden anahtar kişilerin belirlenmesi (muhtarlar mı, yerel liderler mi, öğretmen ya da esnaftan biri mi?)
Toplantı mekanlarının belirlenmesi
Toplantı gündemlerinin belirlenmesi
Kolaylaştırıcıların belirlenmesi
Duyuruların yapılması/anahtar kişilerin toplantı organizasyonu için harekete geçmelerinin sağlanması
Toplantıların yapılması
Toplantı raporlarının hazırlanması

Her bir faaliyetin birer iş planına kavuşturulmasından sonra, bu işlerin kimler tarafından yürütüleceğinin ve zamanlamanın da belirlenmesi gerekir.

Bununla birlikte, her bir ana faaliyetin projenin takvimi içinde yerleştirilmesi önemlidir: Belediye nezdindeki lobi faaliyeti mahalle toplantılarından önce mi yoksa sonra mı yapılmalıdır? Yerel medya kuruluşlarına yönelik strateji ile belediye meclis toplantılarının izlenmesi nasıl bir sıralama içinde düşünülmelidir?

Faaliyetlerin Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Faaliyetlerin vizyonumuz ve proje amacımızla uyumlu olması şarttır; bir başka gereklilik ise, her birinin cinsiyet eşitliği amacı açısından değerlendirilmesidir.

Bu değerlendirmeyi yaparken, araç olarak kullanabileceğimiz bazı sorular vardır:

- Bu faaliyeti planlarken kadın ve erkeklerin farklı yaşam deneyimlerine ve farklı ihtiyaçlarına duyarlı olduk mu?
- Bu faaliyetin beklenen sonuçları kadınlar ve erkekler açısından farklılaşıyor mu?
- Bu farklılık kadın ve erkekler tarafından nasıl algılanıyor?

Örneğimizde, I. Faaliyetin amacına ilişkin olarak şu tür sorular sorabiliriz:

Faaliyet I

Kadınların kendi sorunlarını tartışabilecekleri kamusal bir alan açmanın onların yaşamında dönüştürücü bir etkisi olacak mı?

Erkeklerin kadınların evden çıkıp kamusal bir biçimde konuşabilir hale gelmelerine tepkileri ne olacak?

Kadınların bu deneyimi özel yaşamlarına taşımaları ve bu deneyimi bir güçlenme aracı haline getirmeleri mümkün olacak mı?

Kamusal konuşma becerisi kazanan kadınların yerel siyasete ve karar mekanizmalarına katılmaları kolaylaşmış olacak mı?

I. Faaliyetin yöntemine ilişkin olarak ise, sorularımız şunlar olabilir:

Faaliyet 1

- Mahalle toplantılarını kadınların girmekte sıkıntı yaşayacağı kahvehanelerde mi yapacağız, yoksa ev toplantıları da planladık mı?
- Toplantı saatlerini nasıl saptadık? Erkeklerin işten döndüğü akşam saatleriyle mi sınırlandırdık, yoksa gündüz saatlerinde de toplantı planladık mı?
- Toplantıları yönetecek kişiler (kolaylaştırıcılar) sadece erkekler mi, yoksa kuruluşumuzda bu işleri paylaşacak kadınlar var mı?
- Kadınların sorunlarını ifade edebilmelerine uygun ortam sağlamayı dert ediyor muyuz? Erkeklerin de olduğu toplantılarda kadınlar daha zor konuşur, kürsü/mikrofon kullanımı konusunda daha çekingendirler, kullandığımız dil (çok yukarıdan, çok uzmanca, çok teknik...) onları tamamen susturabilir...

2.2. Sonuçların/Çıktıların Planlanması

Yürüttüğümüz projenin ve her bir proje faaliyetinin bazı sonuçları olacaktır. Bu sonuçları öngörmek ve planlamak, proje tasarımının önemli bir parçasıdır. Bu planlama, şu sorulara yanıt vermelidir:

- Nereye ulaşacağız?
- Sonuçların toplamı projenin amacına ulaşmasını sağlıyor mu?

Her bir faaliyetin bir sonucu (ya da çıktısı) olmalıdır. Ancak bunlar, faaliyetin bir tekrarı olmamalıdır.

Faaliyet	Sonuç (KÖTÜ)	Sonuç (İYİ)
Mahalle toplantılarının yapılması	Mahalle toplantıları yapıldı	Belediye hizmetlerinin vatandaş gözıyla değerlendirildiği bir sonuç raporu çıkarıldı.

Çıktıların Planlanmasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Her faaliyetin en az bir çıktısı olmalı ve bu çıktı, projenin genel amacı ile uyumlu olmalıdır. Bu sonucun cinsiyet eşitliği hedefini de iskalamaması, önemli bir değerlendirme ölçütüdür.

Faaliyet	Sonuç	Sonuç (cinsiyet)
Mahalle toplantılarının yapılması	Belediye hizmetlerinin vatandaş gözüyle değerlendirildiği bir sonuç raporu çıkarıldı.	Raporun hazırlanmasında mahalleli kadınların da katkısı oldu Rapor, kadınların sorunlarını içeren bir bölüm içeriyor.

2.3. Risklerin ve Varsayımların Planlanması

Bir proje, hiçbir zaman dışsal olaylardan soyut olarak gerçekleşemez.. Varsayımlar, proje stratejisinin son derece önemli bir parçasıdır. Projenin başarısı ve genel mantığı için temel olan, ancak proje yönetiminin kontrolü dışındaki koşulları tanımlayan varsayımlar, aynı zamanda risklere işaret eder, onların olumluya çevrilmişidir.

Bütün projeler, belirli düzeylerde risk taşır. Bunları öngörebilmek ve önlem alabilmek, gerektiğinde projeyi revize edebilmek için, risk analizi yapmak gerekir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta, açıkça belli olan yahut gerçekleşme olasılığı çok yüksek varsayım ve riskleri değil, proje stratejisi açısından önemli olanları dikkate almaktır. Örneğin, “kamu yönetiminde yerelleşme” gibi bir varsayım, proje stratejisi açısından anlamlı değildir, çünkü zaten bu yönde bir politika ve yasal çalışmanın olduğu bilinmektedir.

Projenin başarısında temel rol oynayan ama gerçekleşme olasılığı çok düşük olan varsayımlar, projenin yeniden tasarlanmasına, hatta projeden vazgeçilmesine neden olur.

Faaliyet	Risk	Riski azaltmak için yapılacaklar
Mahalle toplantıları	Katılımın olmaması Katılımın yerel iktidar sahipleri tarafından manipüle edilmesi	Anahtar kişilerin saptanarak yüzyüze görüşmelerle katılımın artırılması Yerel iktidar sahiplerinin toplantılara katılmasının zorlaştırılması Kolaylaştırıcıların manipülasyon karşısında katılımcıları cesaretlendirici stratejiler kullanmaları

Risk Analizinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Hem projenin bütünü, hem de faaliyetlerin her biri açısından dışsal koşullar her zaman önemlidir ve varsayımlar/riskler biçiminde ifade edilmeleri şarttır. Bir başka gereklilik, bu risk/varsayımların cinsiyet açısından da gözden geçirilmesidir.

Faaliyet	Cinsiyet eşitliği açısından risk	Riski azaltmak için yapılacaklar
Mahalle toplantıları	Kadınların katılımlarının düşük olması Kadınların katılımlarının kocaları/erkekler tarafından manipüle edilmesi	Toplantı saat ve yerinin kadınların katılımını kolaylaştıracak biçimde seçimi Sadece kadınlara açık toplantıların da yapılması Kolaylaştırıcıların kadınların konuşmasını kolaylaştırıcı stratejiler kullanmaları

2.4. Doğrulanabilir Göstergeler

Göstergeler, projenin sonuçlarının (çıktılarının), amacının ve hedeflerinin ölçülebilir terimlerle tanımlanmasıdır.

Göstergeler, nicelik, nitelik ve zaman belirtirler. Doğrulanabilir bir gösterge, dört adımda oluşturulur:

- 1. Adım:** Temel göstergeyi tanımla
Mahalle toplantılarına katılım yüksek oldu
- 2. Adım:** Miktar ekle
Her toplantıda ortalama 50 kişi vardı.
- 3. Adım:** Nitelik ekle
Katılımcılar toplam 157 kere söz aldılar. Tüm toplantılarda toplam 128 konuşmacı söz aldı.
- 4. Adım:** Zaman ekle
30 günde dört ayrı mahallede toplantı yapıldı.

Göstergeler, farklı düzeylerde tanımlanabilir. Örneğin projenin genel amacı düzeyindeki göstergeler, bu amacın gerçekleştirilmiş olduğunu ispatlamalıdır. Faaliyet düzeyindekiler ise, o faaliyetin amacıyla sınırlıdır.

Göstergelerin doğrulanabilir olması, vazgeçilmez bir özelliktir. Eğer doğrulanamıyorsa, o göstergeden vazgeçip yerine bir başkasını geliştirmek gerekir. Doğrulama kaynakları, araştırma, idari kayıt, istatistik, çalışma atölyesi, odak grup toplantısı vb. olabilir. Bu kaynakların neler olacağı, projenin başında öngörülmelidir.

Doğrulama Kaynağı:
Toplantı tutanakları ve katılımcı çizelgeleri

Doğrulanabilir Göstergelerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Gösterge geliştirirken ve bu göstergeleri doğrulayacak kaynakları saptarken, cinsiyet eşitliğini gözetmek kolay olmayacaktır. Çünkü pek çok alanda kayıt ve bilgiler, cinsiyete göre ayrımlaştırılmamıştır. Üstelik, kadınlara ait olduğu düşünölen alanlarda büyük bilgi boşlukları bulunmaktadır. Örneğin çalışma hayatına ilişkin ulusal düzeyde son derece ayrıntılı bilgilere sahibiz ama ev kadınlarının zaman kullanımına ilişkin bilgilerimiz yok denecek kadar az. Ya da, örgün eğitime ilişkin niceliksel ve niteliksel verilerden yararlanabilmekteyiz ama daha çok kadınları hedefleyen yaygın eğitim programları (okuma yazma kursları, beceri kursları gibi) hakkında bütönlöklö bir bilgimiz, bir haritamız yok.

Bu nedenle, projemizin cinsiyet eşitliği hedefine yaklaşıp yaklaşımadığını ölçmek üzere gösterge geliştirirken, doğrulama kaynaklarını da dikkatle belirlemeliyiz; kimi durumda bu kaynakları kendimiz üretmemiz gerekebilir.

1. Adım: Temel göstergeyi tanımla

Mahalle toplantılarına kadın katılımı yüksek oldu

2. Adım: Miktar ekle

Her toplantıya ortalama 50 kişi katıldı, bunların en az 17'si kadındı.

3. Adım: Nitelik ekle

Tüm toplantılarda toplam 128 katılımcı söz aldı, bunların 52'si kadındı.

4. Adım: Zaman ekle

30 günde dört ayrı mahallede dört toplantı yapıldı.

Proje tasarlamak ve yürötmek, her zaman ayrıntılarla uğraşmayı, ayrıntıları görmeyi gerektiren bir iştir. Ama aynı zamanda, yaptığımız işin bütönlüğünü gözden kaçırmamak, ilişkileri ve bağlantıları

sürekli aklımızda tutmak da önemlidir. İşte bu ikileme başa çıkmanın en uygun aracı, Mantıksal Çerçeve Tablosu olabilir.

MANTIKSAL ÇERÇEVE TABLOSU

Mantıksal Çerçeve Tablosu, projemizin bütünlüğünü gözden kaçırmadan ayrıntılara odaklanmamızı kolaylaştırır. Buraya kadar yaptığımız her şeyi, bu tabloda bir arada görebiliriz. Bir Mantıksal Çerçeve Tablosu, şu sorulara yanıt verir:

- Proje neden yapılacak?
- Proje nereye ulaşmak istiyor?
- Proje ne tür ürün ve hizmetler üretmek istiyor?
- Projenin sonuçlarına nasıl ulaşılacak?
- Ne gibi dışsal kısıt ve riskler projenin başarısını etkileyebilir?
- Başarı göstergeleri neler olacak?
- Bu göstergeler nerede bulunacak?
- Kaynaklar ve bütçe ne kadar?

Yani, şöyle bir şey:

	Müdahale Mantığı	Objektif olarak doğrulanabilir başarı göstergeleri	Doğrulama kaynakları ve araçları	Varsayımlar
Genel Amaçlar	Neden yapıyoruz?	Başarı göstergeleri neler?	Göstereyi nerede bulacağız?	Ne gibi kısıt ve riskler var?
Özel amaç	Nereye ulaşacağız?	Başarı göstergeleri neler?	Göstereyi nerede bulacağız?	Ne gibi kısıt ve riskler var?
Beklenen sonuçlar	Ne tür ürünler elde edilecek?	Başarı göstergeleri neler?	Göstereyi nerede bulacağız?	Ne gibi kısıt ve riskler var?
Faaliyetler	Nasıl ulaşacağız?	Kaynaklar neler?	Bütçe ne kadar	Ne gibi kısıt ve riskler var?

Mantıksal Çerçeve yaklaşımı, şu yararları sağlar:

- Paydaşların uzlaşmasını ve fikirlerin organize edilmesini sağlar. Projenin tüm bileşenlerini bir araya toplar.
- Durum analizinin, hedef ve amaçların sistematikleştirilmesine yardım eder.
- Faaliyet-çıktı-amaç ve hedefler arasındaki hiyerarşik ilişkiyi kesin olarak ortaya koyar
- Hedeflere nasıl ve ne zaman ulaşılabileceğini gösterir.
- Başarı göstergelerini, riskleri, kalite kriterlerini açık olarak tanımlar
- Sorumlulukları ve kaynakları belirler, bunlar ile faaliyetleri ilişkilendirir.
- Hata olasılığını en aza indirir.

Ancak, bütün araçlar gibi, Mantıksal Çerçeve yaklaşımının da sınırlılıkları vardır:

- Sorun analizi ile bilgilerin kısıtlı olması ya da belirsizliklerin olması durumunda, mantıksal çerçeve yaklaşımı iyi sonuç vermez
- Temel problem üzerinde fikir birliğinin olmaması, farklı çıkar gruplarının olması durumunda sorun yaratabilir.
- Ekip çalışması, iyi iletişim ve kolaylaştırıcılık yöntemlerinin uygun olmaması durumunda içinden çıkılamayabilir.
- Sıklıkla görülen bir hata, önce faaliyetlerin belirlenip sonra da bir tablonun hazırlanmasıdır. Mantıksal çerçeve yaklaşımının bürokratik bir gereklilik olarak görülmesi halinde, işe yaraması mucize olur!
- Mantıksal çerçeve, bir ürün değil sürecin yansıması ya da özetidir.

Bizim örneğimiz için, şöyle bir Mantıksal Çerçeve Tablosu yapabiliriz:

	M ü d a h a l e Mantığı	Objektif olarak doğrulanabilir başarı göstergeleri	Doğrulama kaynakları ve araçları	Varsayımlar
Özel amaç	Yerel yönetim vatandaş katılımının artırılması	Narlıdere Belediyesi, halk meclisi kurdu, bu meclisin kararları Belediye Meclisi gündemine giriyor ve halk temsilcileri meclis toplantılarına katılıyorlar.	Halk meclisi tutanakları Belediye Meclis tutanakları Belediye meclisi aday sayısındaki artış	Oluşturulan halk meclisinin temsil niteliği var Meclis, yerel sorunları yapıcı bir biçimde tartışıyor Belediye Meclisi üyeleri, halk meclisinin kararlarını gündemine almaya istekli
Beklenen sonuçlar	-Vatandaşların yerel yönetim ve siyasete ilişkin duyarlılıkları artırıldı -Yerel yönetimlerin şeffaflığı artırıldı -Yerel sorunlara ilişkin bir bilgi havuzu oluşturuldu	Mahalle ve toplum merkezi toplantıları, anahtar kişilerin sorumluluğunda devam ediyor Aylık raporlar Halk Meclisine sunuluyor Yerel medyada vatandaş katılımının artması yönünde çıkan haber, program ve yazılar %40 oranında arttı	Narlıdere Belediyesi sınırları içinde yapılan vatandaş memnuniyeti araştırması Belediye hizmetlerine ilişkin olarak Şehir Plancıları Odası'nın değerlendirme raporu	Temsil ve katılımın artması, halkın ve belediyenin duyarlılığının artıracaktır. Katılımın artışı, belediye hizmetlerinde şeffaflığı artıracaktır

Faaliyetler	1. Mahalle toplantıları 1.a. Mahalleler belirlendi 1.b. Anahtar kişiler saptandı 1.c. Toplantı gündemleri belirlendi 1.d. Toplantı yerleri belirlendi 1.e. Kolaylaştırıcılar ve toplantı tarihleri saptandı 1.f. Toplantı raporları hazırlandı 2. Toplum merkezlerinin harekete geçirilmesi 3. Lobi faaliyeti 4. Medya stratejisi	Kaynaklar: -Proje elemanlarının ücretleri -Kırtasiye ve diğer giderler -Yol giderleri	Bütçe	Her mahallede projenin yürütülmesine yardımcı olmaya istekli anahtar kişiler bulunabilir. Mahalle toplantılarına ilgi var. Yerel sorunların çözümünde vatandaş katılımının önemine inanıyorlar.

Mantıksal Çerçeve Yaklaşımında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Mantıksal çerçeve tablosu, bize projemizin tamamını ve proje sürecini görme imkanı vermesi bakımından, son derece kullanışlı bir araçtır. Her bir aşamada toplumsal cinsiyet eşitliğini dahil etmeye özen gösterdiğimizde, bu aracın eşitlik hedefini sağlaması da beklenir. Bizim örneğimizde, toplumsal cinsiyeti hesaba katan bir mantıksal çerçeve tablosu, şöyle olacaktır:

	Müdahale Mantığı	Objektif olarak doğrulanabilir başarı göstergeleri	Doğrulama kaynakları ve araçları	Varsayımlar
Özel Amaç	Yerel yönetimlere <u>kadın ve erkek</u> vatandaşların katılımının artırılması	Narlıdere Belediyesi, halk meclisi kurdu. <u>Bu mecliste kadınlar en az %30 oranında temsil ediliyorlar.</u> Meclis kararları Belediye Meclisi gündemine giriyor ve <u>kadın ve erkek temsilciler,</u> toplantılara düzenli olarak katılıyorlar.	Halk meclisi tutanakları Belediye Meclis tutanakları Belediye Meclisi için <u>kadın ve erkek aday</u> sayısındaki artış	Oluşturulan halk meclisinin temsil niteliği var Meclis, yerel sorunları yapıcı biçimde tartışıyor

Beklenen Sonuçlar	-<u>Kadın ve erkek vatandaşların</u> yerel yönetim ve siyasete ilişkin duyarlılıkları artırıldı -Yerel yönetimlerin şeffaflığı artırıldı -Yerel sorunlara ilişkin bir bilgi havuzu oluşturuldu. -<u>Kadınların ihtiyaçlarına duyarlı belediye hizmetleri oluşturuldu (örn. Belediye kreşi açıldı, sığınak açıldı...)</u>	Mahalle ve toplum merkezi toplantıları, <u>en az üçte biri kadın olan</u> anahatar kişilerin sorumluluğunda devam ediyor. Aylık raporlar halk meclisine sunuluyor. Yerel medyada vatandaş katılımının artması yönünde çıkan haber, program ve yazılar, %40 oranında arttı.	Narlıdere Belediye-si sınırları içinde yapılan vatandaş memnuniyeti araştırması Belediye hizmetlerine ilişkin olarak Şehir Plancıları Odasının değerlendirme raporu <u>Toplum merkezlerine devam eden kadınlar arasında yapılan niteliksel araştırma sonuçları</u>	Temsil ve katılımın artması, halkın ve belediyenin duyarlılığını artıracaktır. Katılımın artışı, belediye hizmetlerinde şeffaflığı artıracaktır. <u>Kadınların katılımı, kadınların sorun ve ihtiyaçlarının temsilini artıracak, çözümü kolaylaştıracaktır. Kadınların katılımının önündeki engeller, proje faaliyetleri kapsamındaki önlemlerle ortadan kaldırılabilir.</u>

Faaliyetler	1. Mahalle toplantıları 1.a. Mahalleler belirlendi 1.b. Anahtar kişiler saptandı, <u>bunların en az üçte biri kadın</u> 1.c. Toplantı gündemleri belirlendi. <u>Gündem başlıklarının kadınların sorunlarını da içermesine özen gösterildi.</u> 1.d. Toplantı yerleri belirlendi. <u>Bu yerlerin kadınların da gelebileceği nitelikte olmasına özen gösterildi.</u> 1.e. Kolaylaştırıcılar ve toplantı tarihleri saptandı. <u>Kolaylaştırıcıların yarısı kadın. Toplantı saatleri, kadınların katılımını engellemeyecek biçimde ayarlandı.</u> 1.f. toplantı raporları hazırlandı 2. Toplum merkezlerinin harekete geçirilmesi 3. Lobi faaliyeti 4. Medya stratejisi	Kaynaklar: - Proje elemanlarının ücretleri - Kırtasiye ve diğer giderler - Yol giderleri	Bütçe	Her mahallede projenin yürütülmesine yardımcı olmaya istekli anahtar kişiler bulunabilir. <u>En az üçte bir oranında kadının anahtar kişi olarak katılımı sağlanabilir.</u> Mahalle toplantılarına ilgi var. Yerel sorunların çözümünde vatandaş katılımının önemine inanıyorlar.

Cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmaya çalışırken elimizde ne türden bilgiler ve kaynaklar bulunduğunu bilebilmek için, bir haritalama çalışması yapabiliriz.

Çalışacağımız alana ilişkin bildiklerimizi ve bilmediklerimizi, daha önce yapılanları, uygulanan politika ve projeleri görmemizi sağlayan haritalama, tıpkı MÇT gibi, bütünsel bir bakış açısı kazandırır. Özellikle gösterge geliştirme aşamasında, bu araç işimizi kolaylaştırabilir.

Toplumsal Cinsiyet Haritalama Alistirması

Proje Amacı	Konu 1	Konu 2
Toplumsal cinsiyet konuları	Konu 1'in tc boyutu nedir?	Konu 2'nin tc boyutu nedir?
Bildiklerimiz		
Göstergeler (nicel ve nitel)	Tc konularının altını çizen düzenli olarak izlenen göstergeler var mıdır?	
Mevcut araştırma raporları	Tc konularına odaklanmış araştırma raporları var mıdır?	
Hükümet programı	Konu 1'e ilişkin bir hükümet programı var mı?	
Yasal düzenlemeler	Yasal düzenlemelerde Konu 1'e değinilmekte midir?	
STK projeleri	Konu 1'e ilişkin herhangi bir stk projesi var mıdır?	
Fon kuruluşu faaliyetleri	Fon kuruluşunun Konu 1'e ilişkin politikası nedir?	

Bizim örneğimiz üzerinden bir haritalama çalışması yapalım:

Yerel yönetimlere vatandaş katılımının artırılması	Kadınların yerel yönetimlere katılımlarının artırılması	Yerel yönetimlerin kadın sorunlarına duyarlılıklarının artırılması
Bildiklerimiz		
Göstergeler	Yerel yönetimlerde (muhtar, belediye meclisi üyesi, il genel meclisi üyesi, belediye başkanı) kadın oranı	Belediyelerin (Narlıdere Belediyesi-nin) Programları ve Faaliyet raporlarında kadın yurttaşlara ilişkin bölümler
Mevcut araştırma raporları	Ka-Der'in yayınladığı Yerel Siyasette Kadınlar broşürleri Yerel Politika ve Kadınlar (Ayten Alkan)	Siyasal Bilgiler Fakültesi Doktora öğrencilerinin yürütmekte oldukları saha çalışmasının ara raporları
Hükümet Programı	Herhangi bir değinme yok	Herhangi bir değinme yok
Yasal düzenlemeler	Partiler ve seçim kanunu değişiklik tasarıları	Bilgi yok
STK projeleri	Ka-Der tarafından yürütülmekte olan "Yarın için Bugünden Kampanyası"	Ka-Der tarafından yürütülmekte olan "Yarın için Bugünden Kampanyası"
UNDP faaliyetleri	Bilgi yok	Bilgi yok

Proje tasarımı ve yürütülmesi, son derece teknik bir iştir, bu işi yapanların ayrıntılar içinde boğulmaları, başlangıçtaki heyecan ve coşkularını yitirip "profesyonelleşmeleri", sıklıkla görülen bir durumdur. Bu durumu bilerek, öngörerek, her bir aşamada hem projenin amacını hem de cinsiyet eşitliği hedefini hatırlamak önemlidir. Projelerin yürütülme aşamasında paydaşlarının katılımının sağlanması, bu hatırlamayı kolaylaştıracak, heyecanın ve coşkunun taze kalmasına yardımcı olacaktır.

RAKAMLARLA KADINLARIN DURUMU

Kadınlar, dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de toplumsal kaynaklardan erkeklerle eşit biçimde yararlanamıyorlar ve çeşitli alanlarda ayrımcılığa uğruyorlar. Ancak, yine dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de kadınlar birbirlerinden farklı koşullarda yaşıyorlar. Bu nedenle, tek bir “kadın durumu”ndan değil, farklı kadınlık durumlarından söz etmek gerekir. Bu açıdan, cinsiyete bağlı eşitsizliklerin yanı sıra bölgesel ve sektörel eşitsizliklere de dikkatinizi çekmek isteriz.

Nüfus ve Demografi

Toplam Nüfus	67.803.927
Kadın	33.457.192
Erkek	34.346.735

(2000 yılı DİE Genel Nüfus Sayımı)

Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (2003 DİE)	
Kadın	71
Erkek	66.4

Beklenen yaşam süreleri arasındaki farklılık, kadınların biyolojik özelliklerinden kaynaklanmaktadır ve kültürel değişkenler ne olursa olsun, belirli bir toplumda kadınların beklenen ömürlerinin erkeklere göre daha uzun olması beklenir. Ancak dikkatinizi çekmek istediğimiz, toplam nüfustaki farklılıktır. Beklenen ömürleri daha uzun olan kadınların değil, erkeklerin sayısının daha fazla olmasını nasıl açıklayabilirsiniz?

İdeal çocuk sayısı (evli kadınlar)	2.5
Sahip olunan çocuk sayısı (evli kadınlar)	4.04

(H.Ü. Nüfus Etüdüleri Enstitüsü 2003)

Kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha az olmasının nedenlerinden birini burada görüyoruz: kadınlar, istediklerinin iki katı kadar doğum yapıyorlar! Bu demektir ki, yaşamlarındaki temel kararlarda söz sahibi değiller. Bu karar doğrudan kendi bedenleri ile ilgili olsa bile.

Sağlık

Sağlık hizmetlerinden yararlanmak, temel insan haklarından biridir. Bu hakkın kullanılması, insanların toplumsal yaşama katılma yetenekleri açısından büyük önem taşır. Buradaki neden-sonuç ilişkisi, iki yönlü düşünülmelidir, çünkü toplumsal yaşama katılma yetenekleri daha düşük olanlar (yoksullar, kadınlar, çeşitli azınlıklar...) da sağlık hizmetlerinden daha az yararlanırlar. Bütün dünyada yaygınlaşan yapısal uyum programlarının bir sonucu olarak devletlerin sağlık harcamalarını azaltmaları, öncelikle bu grupları etkiler. Sağlık ve bakım harcamalarının kısılarak bu hizmetlerin özelleştirilmesi, kadınların bunlardan yararlanma imkanlarını azalttığı gibi, bir de onların omzuna ek yüklerin binmesine neden olur.

Türkiye’de kadın sağlığı, asıl olarak “üreme sağlığı” kavramı çerçevesinde ele alınır; yani, kadınlar, annelik rollerinden ayrı düşünülmezler. Ancak, son yıllarda geliştirilen ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından da kabul edilen üreme sağlığı anlayışı, sadece üreme sistemleri ve bu sistemlerin işleyişinde bir hastalığı değil, kadının fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan bütünüyle iyi olma durumunu içermektedir.

Yapılan çalışmalar, kadının statüsünün düşük olması ölçüsünde doğurganlığının da buna paralel olarak arttığını göstermektedir. Gelişmekte olan 99 ülkede yapılan bir değerlendirmeye göre statüsü iyi olan kadın iki veya daha az sayıda çocuk doğururken, statüsü düşük grup altı civarında doğum yapmaktadır. Türkiye’de

doğurganlık hızı (doğurganlık döneminin sonunda bir kadına düşen canlı doğum sayısı), bölgelere göre büyük bir farklılık göstermektedir: Ege ve Marmara'da 2.0 iken, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da 4.2'dir.

Türkiye'de gebelerin sadece %68'i doğum öncesi bakım almaktadır. Yani her 3 gebeden 1'i, gebeliği boyunca herhangi bir bakım görmemektedir. Bu oran, kadının eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir: eğitimsiz kadınların %37.6'sı doğum öncesi bakım alırken, ilkokul mezunu kadınlarda bu oran %76'ya, orta okul mezunu olanlarda %96'ya çıkmaktadır.

Türkiye'de 53 il ve 615 araştırma hastanesinde yapılan bir araştırmaya göre, kadın ölümlerinin %5'i anne ölümüdür. 100 bin canlı doğumda 49.2 olan anne ölüm hızı, gelişmiş ülkelerde 10 ve daha altıdır. Anne ölümlerinin yarısından fazlası, mevcut koşullarda engellenebilir; koşulların biraz düzeltilmesi halinde, bu oran %81'e çıkar.

Yeni doğan, bebek ve çocuk ölüm hızına bakıldığında, Türkiye'de rakamların çok yüksek olduğu, kız bebeklerin doğum sonrasında daha fazla ihmale uğradığı görülebilir. Bütün dünyada, yenidoğan ölüm hızı erkeklerde daha yüksektir; Türkiye'de de bu rakam erkekler için 32.0, kızlar için ise 23.6'dır. Ancak, bebek ölüm hızına geldiğimizde, rakamların kızlar aleyhine hızla değiştiği, çocuklarda aranın açıldığı görülür:

	Erkek	Kız
Bebek ölüm hızı	19.2	21.9
Çocuk ölüm hızı	10.4	13.4

(Kadın nüfusunun beklenenden az çıkmasının bir nedeni daha!)

Şiddet

Dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de kadına yönelik şiddet ciddi bir sorundur. Ancak hala bu konuda ayrıntılı bir istatistik bulmak mümkün değildir: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Eşitliği Araştırma Komisyonunun 1998 yılında yayınladığı rapora göre, evliliğin ilk üç yılında üniversiteli kadınların %73.6’sı, gecekondulu kadınların %90’ı eşlerinden fiziksel şiddet görmektedir. Ancak, örneğin evlilik içi tecavüz, ensest, fiziksel şiddet dışındaki şiddet türlerinin kullanılma sıklığı gibi konularda elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Çeşitli kadın kuruluşlarının (Kadın Dayanışma Vakfı, Ka-Mer gibi) ve Aile Araştırma Kurumunun yaptığı araştırmalar ancak kısmi bir görüntü vermektedir. Son iki yılda, özellikle namus cinayetleri kamuoyunun gündemine gelmiş ve bu alanda çalışmalar artmıştır.

2005 yılı Ekim ayında, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na bağlı Kadın Konukevi sayısı, 14, toplam kapasite ise 259’dur. Bunun dışında, çeşitli belediyelerin ve sivil toplum kuruluşlarının sığınakları da vardır.

İşgücüne Katılım

“Çalışma, ekonomik bir terim olduğu kadar, gündelik hayatımızda da kullandığımız bir sözcüktür ve çalışma dediğimiz zaman genellikle ücret karşılığında çalışmayı kast ederiz. İstatistiklerde görülen rakamlar da bize ücret karşılığında ya da ücretsiz işçilik biçiminde ama ekonomik değer yaratan çalışmayı gösterir. Yani “kadınların görünmeyen emeği”, istatistiklerde işgücüne katılım (ya da istihdam) rakamlarında yoktur. Kadınlar kendileri ve aileleri için kullanım değeri olan mal ve hizmetler üretirler; bunları piyasada satmadıkları için, üretimleri ekonomik bir değer olarak görülmez. Ekonomistler, bir tür “armağan” olarak gördükleri bu karşılıksız çalışmanın milli gelir hesaplarına dahil edilmesi halinde, ekonomik görünümün tamamen değişeceği konusunda hemfikirdirler.

Yıllar	Türkiye		Kent		Kır	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
1989	35.1	75.7	16.4	71.8	54.4	79.9
1994	31.1	70.7	16.0	67.6	48.5	75.4
1998	26.4	69.0	14.9	64.7	41.5	74.9
1999	29.7	68.3	15.8	64.3	47.6	73.7
2004			17.0	76.8	30.9	71.2

(DİE Hane Halkı İşgücü Anketi 2004)

Kadınların tarımsal işgücüne katılım oranlarındaki hızlı düşüşe dikkat! Bunu nasıl açıklayabilirsiniz?

İşgücüne katılım, kadın ve erkeklerin sadece bugünlerini değil, yarınlarını da belirleyecek önemdedir. Sosyal Güvenlik rakamları, bu yarınların nasıl şekillendiğine ilişkin ipuçları veriyor:

2004 yılı Emekli Sandığı rakamları:

	Kadın	Erkek	Toplam
Aktif sigortalı	776.352	1.627.739	2.404.091
Pasif sigortalı	734.196	821.141	1.555.337
(Emekli Sandığı web sitesi)			

2003 3. dönem SSK rakamları

	Kadın	Erkek	Toplam
Aktif sigortalı	1.261.552	4.815.153	6.076.705
Pasif sigortalı	464.632	2.292.911	2.757.543
(SSK web sitesi)			

2004 Bağ-Kur rakamları:

	Kadın	Erkek	Toplam
Aktif sigortalı	366.714	3.082.304	3.449.018
Pasif sigortalı	121.030	481.813	602.843
(Bağ-Kur web sitesi)			

Böylece, kadın nüfusunun neden olması gerekenden daha az olduğuna ilişkin bir başka nedene ulaştık: yaşlanmak, kadınlar için erkeklere göre daha güvencesiz bir konum.

Kadın ve erkeklerin istihdama katılım oranları ve buna bağlı olarak sosyal güvence durumları farklı olduğu gibi, çalışma alanlarının da cinsiyete göre ayrılmış olduğunu görüyoruz:

Seçilmiş bazı mesleklerde cinsiyet rakamları

	Kadın	Erkek
Fizikçi, kimyager, bunlarla ilgili meslekler	4835	12575
Mimar, mühendis, teknik eleman	64891	386379
Biyolog, fenni ziraatçi, vb.	2547	2176
Mali müşavir/muhasebeci	18926	50031
Öğretim ile ilgili meslekler	291056	391454
Görsel sanatlar	3957	27298
Yasama organları ve kamu sektörü Üst düzey yönetici	12810	71569
Steno, daktilo, kart ve rule delgi oper.	119482	44415
(DİE 2000 Nüfus Sayımı)		

Yine 1999 rakamlarına göre bütün Türkiye’de kadın işsizliği %6.1, erkek işsizliği ise %6.3’ken, kentte bu oran kadınlarda %16.4, erkeklerde %8.6, kırdada ise kadınlarda %1.6, erkeklerde %3.6dır.

Kadınların iş gücü piyasasına girişlerine ilişkin pek çok sorun vardır. Ev ve aileye ilişkin sorumluluklar, eğitim yetersizliği gibi. Bunun dışında, görünmeyen bir çalışma türü olan ev ekسنli çalışma da asıl olarak kadınlar tarafından yürütölmektedir.

Kayıtlı işlerde çalışan kadınların da cinsiyetten kaynaklanan sorunları vardır. Örneğın, ücretleri erkeklerden daha düşöktür. Bu fark, öğrenim durumuna, çalışılan sektöre ve işteki duruma göre değışse bile, genel kural, kadınların daha düşük ücretle çalışmasıdır.

Eğitim Düzeyine Göre Aylık Kazanç (1994)

Eğitim Düzeyi	Aylık Kazancı	
	Kadın	Erkek
Okur yazar değıl	5950	7260
İlkokul terk ve ilkokul mezunu	5691	7885
Genel ortaokul ve genel lise	5324	7663
Meslek ortaokulu ve lisesi	5881	9215
Üniversite ve üzeri	7396	9691

(DİE Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri Şubesi tarafından 1994 Gelir Dağılımı Araştırması ham verisinden yapılan hesap)

Bu tabloyu şöyle özetleyebiliriz: bir kadının okur yazar olmayan bir erkek kadar para kazanabilmesi için, üniversiteyi bitirmesi gerekmektedir!

Eğitim

Eğitim, cinsiyet eşitsizliğine ilişkin sorunların nihai ve kalıcı çözümü olarak her zaman ileri sürölmüştür ancak bunun nasıl bir eğitim olacağı üzerinde yeterince durulmamıştır. İstihdam rakamlarının bize açıkça gösterdiği bir gerçek, kadınların örgün eğitimden yararlanmalarının eşitsizlik sorununu halletmeye yetmediğidir.

Ancak elbette ki, eğitimin sadece istihdam değil, bebek ölüm hızından siyasal katılıma kadar her alanda önemli bir katkısı vardır. O halde, bir yandan eğitime katılma oranlarına bakmalıyız, diğer yandan da bu eğitimin cinsiyet eşitsizliğini pekiştirici bir etkisi olup olmadığına. Yani, kadınların ve kız çocuklarının erkekler kadar eğitim almasını sağlamak için bir parçası; diğer parçası ise, bu eğitimin varolan cinsiyet rollerini yeniden üreten, böylece kadınların eğitilmiş ikinci sınıf olmalarına neden olan bir içerikte olmamasını sağlamak.

Kadınların eğitimi, Birleşmiş Milletlerin insani gelişme raporlarında kullanılan önemli göstergelerden biridir: ne kadar çok sayıda kadın ne kadar uzun süre eğitilebiliyorsa, ulusun insani gelişmesi o kadar yüksek demektir.

Okuma Yazma Bilen Nüfus Oranı (6 yaş ve üstü)

Sayım Yılı	Kadın	Erkek
1935	9.8	29.3
1945	16.8	43.7
1955	25.6	55.9
1965	32.8	64.1
1975	50.5	76.2
1985	68.2	86.5
1999	77.4	94.2

(DİE istatistikleri)

Okur yazar olmayan kadın sayısının 2000 nüfus sayımında hala %20 civarında çıkması, yani her beş kadından birinin okumaz yazmaz olduğu göz önüne alındığında, yıllar içindeki gelişmenin önemli ama yetersiz olduğunu söylemek mümkün. Eğitimden yararlanmada bölgesel eşitsizliklerin de muhakkak akılda tutulması, dikkate alınması gerekli:

Okula kayıtlı olmayan 7-13 yaş arası çocuk ve hiçbir eğitimi olmayan 15-49 yaş arası kadın oranları (%-Unicef Türkiye’de Bölgelerin Gelişimi 2000)

Bölge	Kadın	Kız çocuk	Erkek çocuk
İstanbul	10.2	21.6	18.6
Bursa	8.7	20.6	14.3
İzmir	8.1	19.5	11.6
Adana	17.0	31.6	18.1
Ankara	9.2	17.6	14.9
Trabzon	19.7	24.4	15.6
Diyarbakır	42.0	61.4	40.0
Erzurum	41.5	59.4	27.9
Urfa	39.0	46.3	28.6
Türkiye	16.7	31.9	21.2

Türkiye’nin eğitim rakamlarını başka ülkelerle karşılaştırmak, bu konuda nasıl bir durumda olduğumuzu daha iyi gösterebilir:

Yetişkin okuryazarlık oranları (% Unicef Dünya Çocuklarının Durumu 2000)

Bölge	Kadın	Erkek
Sahra Güneyi ve Afrika	47	65
Güney Asya	47	71
Doğu Asya ve Pasifik	33	62
Latin Amerika ve Karaibler	75	90
DAÜ/BDT ve Baltık Devletleri	96	99
Türkiye	72	92
Dünya	65	81

Okuryazarlık, toplumun eğitim düzeyinin önemli bir göstergesi ancak bir o kadar önemli olan, siyasette ve toplumsal kararlarda söz sahibi olması beklenecek yüksek eğitimlilerin cinsiyet haritasıdır.

Yüksek öğrenim rakamlarına baktığımızda, cinsiyet eşitsizliğini iki türlü görüyoruz: bir yandan yüksek öğretimde kadınların oranı düşükkken diğer yandan da kadınların yöneldiği eğitim alanları cinsiyetçi işbölümünü yansıtıyor. Yüksek öğretim kurumlarına kadın öğrencilerin katılım oranları 1996-97 öğrenim yılında %39.4'tür. Bu oranı yorumlayabilmek için, farklı alanlardaki kadın öğrenci oranlarına da bakabiliriz: ev ekonomisinde %95, tıp fakültesinde %41, eğitim fakültesinde %44.7, güzel sanatlar fakültesinde %58.3, mühendislikte %23.

Örgün eğitimin yanı sıra, yaygın eğitim programlarının da eğitim başlığı altında ele alınması gerekir. Bunlar, asıl olarak Halk Eğitim Merkezlerinin, bunların yanı sıra Tarım Bakanlığı gibi kurumlarla çeşitli gönüllü kuruluşların yürüttüğü eğitim programlarıdır. Ağırlıklı olarak yetişkinlere yönelik beceri kazandırma amaçlı eğitimlerdir. Bunların da kadınların taleplerinden çok düzenleyen kurumun öncelikleri/politikaları doğrultusunda yapıldığı söylenebilir. Türkiye'de okur yazarlık programlarında son on yılda nicelik ve nitelik olarak önemli gelişmeler kaydedilmiştir ancak yaygın eğitimlerde cinsiyetçi iş bölümü ve rol beklentilerinin pekiştirildiği bilinmektedir. Bu programların hazırlanmasında ve yürütülmesinde cinsiyet eşitliğine yönelik herhangi bir perspektif bulunmamaktadır.

Siyaset

Türkiye, kadınlara seçme ve seçilme haklarını en erken tanıyan ülkelerden biridir. 1934 yılından bu yana kadınların seçme ve seçilme hakları olmasına karşın, Parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsil oranları hiçbir zaman %5'e ulaşamamıştır.

2005 yılı Ağustos ayı rakamlarına göre bazı ülkelerde parlamentoda kadın temsilci oranlarına bakıldığında, Türkiye'nin durumu daha iyi görülebilmektedir:

Dünya sıralamasındaki yer	Ülke	Seçim yılı	Kadın oranı
1	Rwanda	2003	48.8
2	İsveç	2002	45.3
3	Norveç	2001	38.2
7	Küba	2003	36
9	Mozambik	2004	34.8
13	Güney Afrika	2004	32.8
26	İsviçre	2003	25.0
33	Tunus	2004	22.8
38	Tanzanya	2000	21.4
47	İngiltere	2005	19.7
55	Tacikistan	2005	17.5
63	ABD	2004	15.2
70	Yunanistan	2004	13.0
77	Burkina Faso	2002	11.7
88	El Salvador	2003	10.7
91	Sudan	2000	9.7
95	Kamerun	2002	8.9
105	Japonya	2003	7.1
114	Ermenistan	2003	7
118	Türkiye	2002	4.4
128	Kuveyt	2003	1.5
130	Yemen	2003	0.3
131	Suudi Arabistan	2005	0

Kadınların bu kadar eşitsiz temsilinin elbette pek çok nedeni vardır. Bunlardan biri, geleneksel cinsiyet rollerinin kadınları aile içine yönlendirmesidir. Cinsiyetçi iş bölümünün bir sonucu olarak kadınlar, çocukların, erkeklerin, yaşlı ve hastaların gereksinimlerini karşılamak için çalışırlar, bu rol de onları gündelik rutine ve eve kapatır. Ücretli olarak çalışsalar bile, asıl işleri hep aile ve evle ilgili olanlardır. Bu işbölümü, kadınların toplumsal yaşam deneyimlerini aile ve yakın çevre ile sınırlar. Kendi yaşamları ile ilgili sorunların siyaset dışı olduğu iddiasına karşı onları savunmasız, deneyimsiz ve dilsiz bırakır. Bu zihniyetin toplumun her yerinde, her kurumda yaygın oluşu ise, iş bölümünün “doğal”, kadınların da siyasetin dışında olduğu düşüncesini pekiştirir.

Bu iş bölümünün bir uzantısı, kadınların toplumsal faaliyetlerde bulduklarında da, siyaset dışı “hayır işleri”ni tercih etmeleridir. Kadın kuruluşlarının ağırlıklı olarak benimsedikleri “siyaset dışı siyaset”, hem ülkenin genel sorunlarına hem de kadınların toplumsal konumlarının düzeltilmesine benzer bir yaklaşım anlamına gelir: “çağdaş” bir toplumun kurulması için birer nefer gibi çalışmak. Bu tutumun siyaset üstü olarak algılanması bir yandan kadınların böyle bir faaliyete girmelerini kolaylaştırırken bir yandan da siyasetle uğraşan kadınların büsbütün yalnızlaşmasına neden olur.

Bir başka neden, siyasal ve sivil örgütlerin kadınların katılımını güçleştiren yapılarıdır. Asıl olarak orta yaşlı ve yaşlı erkeklerden oluşan siyasal partiler, yalnızca kadınlar için değil, yoksullar, taşralılar, azınlıklar için de katılınması güç örgütlerdir. Her düzeydeki cinsiyet ayrımcılığı, siyasal kültürün ayrılmaz bir parçasıdır: mekan düzenlemelerinden toplantı saat ve yerlerine kadar, kadınları yok sayan, siyaseti bir “erkekler kulübü” olarak tasarlayan, otoriter bir zihniyeti izleyebiliriz.

Yerel siyaset, bütün dünyada kadınların daha kolay girebildikleri bir alanken Türkiye’de yerel yönetimlerde kadın temsili, genel yönetimin de altındadır. Bunun nedeni, büyük ölçüde, yerel siyasetin

ciddi bir rant dağıtma mekanizması oluşu, dolayısıyla da güçsüz grupları püskürten, güçlüler arasındaki müzakere, mücadele ve uzlaşma süreçlerini öne çıkaran yapısıdır. Türkiye’de yerel yönetim organlarında kadın temsili rakamları, bize durumun ne kadar vahim olduğunu gösterebilir:

Yıl	Belediye Başkanlığı	Belediye Meclisi	İl Genel Meclisi
1984	-	0.6	0.3
1989	0.2	0.7	0.8
1994	0.4	0.9	0.9
1999	0.6	1.6	1.4

2004 yılında yapılan yerel seçimlerde, bütün Türkiye’de yalnızca bir ilde (Tunceli) kadın belediye başkanı seçilmiş, diğer rakamlarda da herhangi bir iyileşme olmamıştır. Kadın belediye başkanı oranının Costa Rica’da %12, Honduras’ta %9, Nikaragua’da %7 olduğu, Fransa’da 2001 yerel seçimlerinde 3.500’den fazla nüfusu olan belediyelerde kadın temsil oranının %47’ye ulaştığı söylenirse, Türkiye’deki rakamlar daha iyi değerlendirilebilir.

Kadınların oy vermek dışında siyasetle ilgilenmedikleri, partiler onları çağırdıklarında da gitmedikleri biçimindeki açıklama, 2004 yılında yayınlanan bir araştırmayla geçersiz hale gelmiştir. Binnaz Toprak ve Ersin Kalaycıoğlu’nun yaptıkları bu araştırmaya göre, Türkiye’de yalnız kadınlar değil, erkekler de siyasetle fazla ilgilenmemektedir. Ancak, siyasete katılmalarının önü açıldığı takdirde, kadınların %33.8’i bir partiye üye olup siyaset yapmayı düşünebileceklerini, erkeklerin %68.5’i ve kadınların %73.7’si ise, kızlarının siyasete girmesini kabul edeceklerini söylemişlerdir. Kadın ve erkeklerin %74’ü, mecliste kadın temsiliyi yetersiz bulmakta, %65’i ise bunun nedeninin kadınlara siyasette fırsat tanınmaması olduğunu söylemektedir. Kadın ve erkeklerin %76’sı, bugüne kadar hükümetlerin ve siyasal partilerin kadın sorununa yeterince eğilmediklerini düşünmektedir.

KAYNAKÇA

Nurhan Yentürk, Yiğit Aksakoğlu

2004 Proje Döngüsü ve Mantıksal Çerçeve. İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi, STK Eğitim ve Sertifika Programı Ders Notları.

Aksu Bora, Nazik Işık

2004 Toplumsal Cinsiyet. İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi, STK Eğitim ve Sertifika Programı Ders Notları.

Faruk Cengiz Tekindağ

2005 Proje Döngüsü Yönetimi Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı. Sivil Toplum Geliştirme Programı, Yerel Sivil Girişimler Projesi Yayını.

Selma Acuner

1999 Türkiye’de Kadın Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Astrida Neimanis

2001 Kadın İçin Eşitlik Bakış Açısının Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi Eğitim El Kitabı. UNDP Yayını.

UNDP Gender in Development Programme

2000 Gender Mainstreaming (Learning&Information Pack)

Rani Parker

1993 Another Point of View: A Manual On Gender Analysis Training for Grassroots Workers. UNIFEM.

- Introductory Gender Analysis&Gender Planning Training Module for UNDP Staff. UNDP (www.undp.org)